

DE BURT

BEVRIJDINGSNUMMER, NOVEMBER 1994
nummer 19

Uitgave van de Vereniging Heemkundekring "Willem Snickerieme"
te Hooge en Lage Zwaluwe.

Opgericht 10 oktober 1985

Redactie: P.J.I. Marijnissen
A.C. Marijnissen - Watzeels
W. Schuurmans
M.A. Opschoor - Blommers, eindredactie

Redactie adres: P.J.I. Marijnissen
Loonsedijk 27 a
4926 RK Lage Zwaluwe
Tel. 01684 - 2409

Druk: Drukkerij Dalma, Made

Bestuur: W.P.M. van Wezel voorzitter
P.J.I. Marijnissen sekretaris
M.J.A. Baselier penningmeester
P. den Dunnen vice -
voorzitter
J.Bos bestuurslid
J.Budding bestuurslid

Sekretariaat: P.J.I. Marijnissen
Loonsedijk 27 a
4926 RK Lage Zwaluwe
Tel. 01684 - 2409

VOORWOORD

september 1994

Onze altijd actieve Heemkundekring "Willem Snickerieme" heeft al in een vroeg stadium het plan opgevat om als vereniging een speciale uitgave van het inmiddels in Zwaluwe bekende blad "De Burt" te verzorgen ter gelegenheid van het feit dat we in november 1994 herdenken, dat onze gemeente 50 jaar geleden werd bevrijd door de Eerste Poolse pantserdivisie van generaal Maczek.

Het is de redactie van "de Burt" wel toevertrouwd om een aantal belangrijke gebeurtenissen uit die zeer bewogen tijd op schrift te stellen.

Er is dan ook heel veel gebeurd in de periode 1940 - 1945.

Heel in het bijzonder vonden er zeer ingrijpende gebeurtenissen plaats in de periode 1944 - 1945.

Nog afgezien van het vele leed, dat in die periode het kerkdorp Moerdijk heeft getroffen, heeft deze periode zeker ook in de beide andere kerkdorpen Hooge Zwaluwe en Lage Zwaluwe diepe sporen achter gelaten.

Ook hier waren doden en gewonden te betreuren als gevolg van oorlogsgeweld en zijn inwoners naar Duitsland afgevoerd en nooit weerom gekomen.

Voorts hebben er vele belangrijke gebeurtenissen plaatsgevonden, die rechtstreeks gevolgen hadden voor het verdere verloop van de bevrijding van ons land.

Hierbij denk ik o.a. aan de vele crossings die door de Biesbosch hebben plaatsgevonden.

Velen, ook vanuit onze gemeente, hebben hun leven op het spel gezet om berichten die voor de geallieerde legers van groot belang waren, over te brengen. Ook vele gestrande piloten zijn, dank zij de moed en hulp van vele crossers, uit de bezette gebieden gevlucht en konden later opnieuw een actieve bijdrage leveren aan de bevrijding van Nederland boven de Moerdijk.

Velen, ook onder de crossers, hebben hun inzet met hun leven moeten betalen. Zij deden het werk, zoals Koningin Wilhelmina het uitdrukte met die moed, ijver en inzet waartoe alleen een rein geweten in staat stelt.

Hen te herdenken en blijvend dankbaar te zijn omdat zij voor ons de prijs voor de vrijheid hebben betaald, is een ereplicht.

Ik ben dan ook zeer verheugd dat de Heemkundekring een speciale uitgave heeft gemaakt ter gelegenheid van de herdenking "Nederland 50 jaar bevrijd".

Want nog steeds geldt de uitspraak dat een volk dat zijn geschiedenis vergeet, is gedoemd die te herhalen.

Moge deze speciale uitgave van "De Burt" voor allen, in het bijzonder de jeugdigen, er toe bijdragen de geschiedenis vooral niet te vergeten en in dankbaarheid te herdenken.

Burgemeester van Hooge en Lage Zwaluwe, G. C. de Groot.

INHOUD

Voorwoord	1
Inleiding	3
De laatste oorlogsmaanden van varend Lage Zwaluwe	4
Overzicht periode 6 nov. 1944 - mei 1945	9
Dagboek van een onbekende	26
Hoe is de eerste Poolse Divisie ontstaan?	38
Wat deed de eerste Poolse Pantserdivisie in Nederland?	43
Operatie Rebound	48
Verhaal van de Biesbosch-crossings nov. 44 - nov.45	50
Zwaluwnaar betrokken bij "Englandspiel"	54
De klok van de Nederlands Hervormde Kerk	64
Zondag 17 september 1944. Moerdijk	65
Namen slachtoffers oorlogsgeweld	67
Bevrijdingsdagen opgetekend door Mej. C. Nelemans	68
Humor in oorlogstijd	82
Bevrijding 1944	91
Home Run 1942 - 1992	93
Jonge Engelsen fietsen Lage Zwaluwe - Gibraltar	99
Royal Escaping Society	100
Engelse oorlogsvlieger op herhaling	107

INHOUD

1	Voorwoord
3	Inleiding
4	De jaars oorzaken van de Tweede Wereldoorlog
9	Overzicht periode 6 nov. 1944 - mei 1945
26	Dagboek van een ontsneden
38	Hoe is de eerste Poolse Divisie ontstaan?
43	Wat deed de eerste Poolse Pantserdivisie in Nederland?
48	Operatie Kaspand
50	Verhaal van de Biesbosch-croisiere nov. 44 - nov. 45
54	Zwaluwen bezoeken bij "Engelsdorp"
64	De klok van de Nederlandse Hervormde Kerk
65	Zondag 17 september 1944 Mierdijk
67	Naam: slachtoffers oorlogsweld
68	Bevrijdingsdagen opgetekend door Maj. C. Nelen
83	Humor in oorlogstijd
91	Bevrijding 1944
93	Home Run 1943 - 1992
99	Jeugd Engelsen tussen Lage Zwaluwe - Gierster
100	Royal Escaping Society
107	Engelse oorlogsvlieger op heisting

INLEIDING

De bevrijding van West - Europa werd ingezet op 6 juni 1944 op de stranden van Normandië, waar geallieerde divisies aan land gingen. Om 6.30 uur landde aan de stranden van UTAH 'The 4th U.S. Infantry Division' en aan de stranden van OMAHA 'The 1st U.S. Infantry Division'. Om 7.25 uur landde aan de stranden van de GOLD 'The 50th British Infantry Division' en om 7.30 uur aan de stranden van JUNO 'The 3rd Canadian Infantry Division' en aan de stranden van SWORD 'The 3rd British Infantry Division'. De landing was een feit; de legers bestonden uit verschillende nationaliteiten. De operatie stond onder leiding van Generaal Dwight Eisenhower.

Op grootse wijze is de bevrijding al in Frankrijk en op verschillende lokaties in België en Zuid - Nederland gevierd. Bekend is "Market Garden", de grootste militaire operatie na de landing in Normandië. West Brabant werd later bevrijd, waar de Poolse strijdkrachten een zeer grote rol in hadden.

Als Vereniging Heemkundekring Hooge en Lage Zwaluwe hebben wij, als bescheiden bijdrage voor de herinnering van de oorlogsjaren, een speciale editie van de Burt uitgegeven. Van verschillende leden hebben wij een bijdrage mogen ontvangen.

Ik hoop, dat de pagina's hierna voor u interessant zijn als geschiedenis van Hooge en Lage Zwaluwe en dat deze Burt niet alleen door leden, maar ook door niet - leden en de jeugd van Zwaluwe wordt gelezen.

Bijzondere dank gaat uit naar onze eind - redactrice, mevrouw Ria Opschoor - Blommers, die deze taak kortelings heeft overgenomen.

W.P.M. van Wezel
voorzitter.

DE LAATSTE OORLOGSMAANDEN VAN VAREND LAGE ZWALUWE

door Jan den Engelsen

Het is maandag 24 januari 1944 in de namiddag als de Thorboot VI door geallieerde jachtvliegtuigen wordt beschoten. Het gebeurde ter hoogte van de Anna Jacominaplaat.

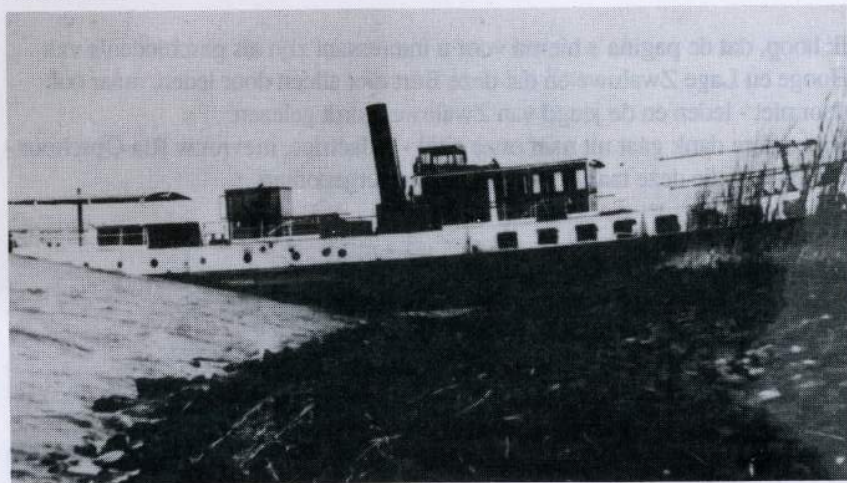
Het zijn de bewoners van de Flierstraat, die plotseling worden opgeschrikt door twee laag overkomende vliegtuigen, welke gebruik maken van hun boordwapens, wat natuurlijk een hels kabaal oplevert.

De Thor-boot wordt getroffen door vele kogels. De stuurman Meywaart wordt door een kogel in de rug getroffen. Daarnaast raken nog een zestal bemanningsleden en passagiers gewond. De boot loopt stuurloos ten oosten van de Lage Zwaluwse haven op de glooiing.

Daar worden de gewonden met een boot van de Thor gehaald en naar de Beurs gebracht en na de eerste hulp van dr.D. Dooremans vervoerd naar diverse ziekenhuizen in de regio.

Roerganger Meywaart overlijdt later aan zijn verwonding.

Dit was de laatste Thorboot, die gevaren heeft. Deze lijndienst was een verbindingsschakel in vroeger tijd tussen Brabant en Zuid-Holland met als op- en afstapplaatsen Waalwijk, Geertruidenberg, Lage Zwaluwe, Dordrecht en Rotterdam.

...Thorboot ...

Aangezien Lage Zwaluwe voor de oorlog zakelijk veelal op Dordrecht en Rotterdam was georiënteerd, was dit tezamen met de spoorwegen een goede verbinding richting Zuid-Holland.

Er werden niet alleen passagiers vervoerd, maar ook allerlei goederen en ook koeien en ander vee. Zo had de Zwaluwse middenstand, bakkers, kruideniers, manufacturiers etc. veel contacten met zaken in Dordrecht en Rotterdam (grossiers).

De goederen werden per Thorboot vervoerd en door de plaatselijke medewerker van de rederij A.Lukas thuisbezorgd. De aan en afvoer naar de Thor-steiger leverde met hoog water nogal eens moeilijkheden op, want dan kon de Thor-pad en de steiger onder water staan. Dan werden de passagiers en goederen op de rug van A.Lucas, met lieslaarzen aan, naar de wal of schip vervoerd. Of bij zeer hoog water per roeiboort. Jammer, dat de naam Thor-pad veranderd is in Biesboschweg.

Na de oorlog is de besteldienst Thor per vrachtauto nog enige jaren voortgezet.

Voor de schippers van Lage Zwaluwe, die deze beschieting van de Thor zagen gebeuren, werd het steeds moeilijker hun beroep uit te oefenen. Er werd toch na dit voorval nog wel eens een vrachtje gedaan. De kleine schepen werden nog niet zo gauw aangevallen. Het was vooral ook na de landingen in Normandië, 6 juni 1944, dat de treinen en stations in de omgeving werden beschoten. Vrijdag 25 augustus werden de Moerdijkbruggen gebombardeerd. Op 28 Augustus werd een trein bij Lage Zwaluwe beschoten. Dinsdag 5 September.....Dolle Dinsdag.

De geruchten, dat Breda bevrijd is, bezorgen bij de Duitsers en Duitsgezinde Nederlanders algehele paniek. De Zwaluwse schippers zoeken met hun schepen ook een veilig heenkomen.

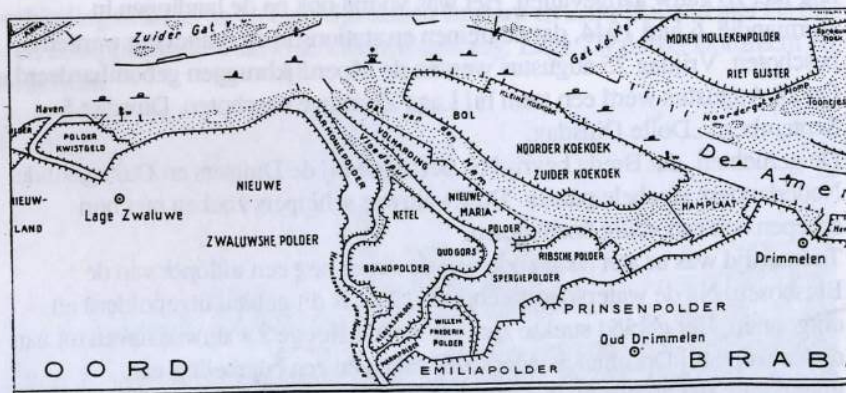
Toentertijd was er aan deze zijde van de Amer nog een uitloper van de Biesbosch. Na de watersnood, februari 1953, is dit gebied ingepolderd en ontgonnen. Het gebied strekte zich uit van de Hooge Zwaluwse haven tot aan de Koekoek bij Drimmelen. Met vele kreken en een begroeiing van griendhout, riet en biezten, was dit een ideale onderduikplaats voor de schippers. Zo vonden in de uitwatering van 't gemaal van de polder de volgende schippers met hun schepen een onderkomen. Jo Dubbelman "Vertrouwen." C. Weeland "Clara". A. Evesgaars "Adriana Johanna".

Bij de Harmoniepolder lagen 8 schepen, met de volgende schippers:

- A.A. Dubbelman "Gerjo".
- A.A. de Graaf "Ansa".
- J.A. Lucas "Elizabeth".
- A. de Graaf "Adma".
- W.W. ten Haaf "Iben Haezer".
- J. Polak "Dankbaarheid".
- W. ten Haaf "Otto".
- A. ten Haaf "Wuta".

Aan de overkant in de Biesbosch lagen in het Gat van Van Kampen de volgende schippers met hun schepen:

- G. de Graaf "Viod".
- A. de Graaf "Pietje Johanna".
- A. Linthoud
- K.IJseldijk
- J. Dubbelman "Worstelaar".
- D. Dubbelman "Novalis".

... kaartje Vloedspui en Gat van den Ham, hier zochten de Zwaluwse schepen een onderkomen...

Deze laatste schepen zijn daar tot de bevrijding van Nederland, 5 mei 1945 blijven liggen. Deze schepen hadden geen kans gezien om naar bevrijd gebied te ontkomen. De schippers, hun gezinnen en familieleden zijn naar bevrijd Lage Zwaluwe per roeiboot overgevaren. Op 13 september werden deze schepen vanuit de lucht ontdekt en beschoten. Terwijl de mensen van de schepen aan de wal dekking zochten, werden O. ten Haaf en W. ten Haaf getroffen. Otto in zijn been en Wim in been en rug. Ze worden per paard en bandenwagen naar Lage Zwaluwe vervoerd, waar de eerste hulp verleend werd door dokter D. Dooremans en wijkverpleegster zuster Moliijn van het Groene Kruis. Beiden zijn hersteld van hun verwondingen.

Diezelfde middag werden te Hooge Zwaluwe dieseltreinstellen, die geparkeerd stonden op 't station, in brand gestoken.

De schippers hebben hun schepen na deze gebeurtenissen verplaatst diverse andere plaatsen, naar 't Plaatje enz. en nog verder de kreken in.

Men is toen ook begonnen de schepen met riet te camoufleren. Op 17 september, voorafgaande aan de luchtlandingen "Market Garden" zijn 's morgens de haven van Moerdijk en de bruggen gebombardeerd.

In Moerdijk waren helaas 8 doden te betreuren. Deze middag wordt ook het station Lage Zwaluwe door jachtbommenwerpers met bommen bestookt.

Op 19 oktober is er een aanval op de Moerdijkbruggen door 9 bommenwerpers.

's Middags is er weer een aanval op de spoorlijn bij Hooge Zwaluwe en is ook het station Lage Zwaluwe weer het doelwit.

Veel bewoners van Lage Zwaluwe verlaten eind oktober hun dorp omdat men het zo dicht bij de bruggen toch te gevaarlijk vindt. Vele tientallen mensen gaan naar de ondergedoken schepen en ook families naar de Deneplaat in de Biesbosch.

Begin november begint men ook op de schepen te bemerken, dat het front dichterbij komt. Bij de Steenplaats wordt geschut geplaatst, dat, na enige schoten gelost te hebben, door tegenvuur buiten gevecht wordt gesteld.

Op 5 november zijn de gevechten aan de Kerkdijk te Hooge Zwaluwe vanaf de schepen te zien. Ook zag men, dat de R.K. Kerktoren en korenmolen om 5.34 u werden opgeblazen.

Verder is van verdediging door de Duitsers van dit gebied, waar de schepen lagen, weinig te bemerken. Enkele verdwaalde Duitsers kwamen langs en deze werden dan zo gauw mogelijk doorgestuurd richting Moerdijkbruggen.

Zo komt de bevrijding 6 november.

Enige schippers gaan eens polshoogte nemen richting Oud-Drimmelen - Made en ontmoeten daar de eerste Poolse bevrijders. De mensen, die op de schepen verbleven, keren, nadat het bruggehoofd "Moerdijk" 8 november is gezuiverd van Duitsers, weer terug naar hun huizen in Lage Zwaluwe.

Dit, nadat ze verder de haven en de kreken ingevaren waren omdat ze aan de rivier in het zicht lagen van de Duitsers aan de overkant. De Duitsers zijn daar tot 5 mei '45 gebleven. Enige schepen o.a. van A. Evegaars en W.W. ten Haaf zijn opgevaren richting Koekoek.

Men kon toen met vrij grote schepen varen tot waar nu nog de heuvel is bij 't kruispunt naar Café "de Koekoek". Deze schepen kwamen rond de Kerstdagen '44 onder granaatvuur te liggen. Toen er daarna een Duitse patrouille over de rivier kwam in de omgeving van de Koekoek en dus ook dicht bij de schepen die daar lagen, werd besloten naar de Hooge Zwaluwse haven te gaan. De B-S'ers hadden geadviseerd deze operatie 's nachts uit te voeren. Men zou dan vanuit Made en Oosterhout artillerievuur geven in de richting van de Visplaat. Dit, om het motorgeluid van de schepen te overstemmen. En men moest ook een klein stukje de rivier over varen.

En zo geschiedde het en verliet deze verhuizing tot een goed einde.

De Zwaluwse schippers hebben in de oorlogsjaren gelukkig geen schepen verloren. Dat is mede te danken aan dit unieke gebied waar de schepen, goed verscholen, de bevrijding konden afwachten.

Na de algehele bevrijding, 5 mei 1945, was er voor de schippers weer volop werk aan de wederopbouw van Nederland.

OVERZICHT PERIODE 6 NOVEMBER 1944 - MEI 1945

Als op 6 nov. te 4.30 uur in de morgen de beide Moerdijkbruggen zijn opgeblazen en het vuren is gestaakt, is het stil geworden in het dorp. De mensen die versuft uit de kelders tevoorschijn komen, kunnen nog niet goed begrijpen, dat de Duitsers weg zijn.

En ze zijn ook nog niet weg, want het bruggehoofd "Moerdijk" is nog bezet en dat merken al gauw 2 mensen, die de sluis bij de molen dicht wilden gaan zetten. De sluis was opengezet, zodat de polders vol liepen. De 2 werden onder vuur genomen en kwamen kruipend langs de slootkant terug.

De sluis aan de Nieuwlandsedijk was ook opengezet, maar die was inmiddels weer gesloten.

In de nacht van 5 op 6 nov. is ook de Biesbosch groep met z'n 76 gevangenen sloop gegaan. Vanuit de Biesbosch onder het zingen van Vaderlandse liederen varen ze door de nacht richting Drimmelen en gaan bij de Koekoek voor anker om de dag af te wachten.

Een deel der jongens is reeds met roeiboten naar Drimmelen gevaren, zodat de bevolking al op de hoogte is van de komst der schepen. 's Morgens is dan ook de gehele bevolking uitgelopen om de binnenkomst te zien. De Duitsers worden ontscheept en tussen 2 tanks naar Made gebracht en overgeleverd aan de Poolse commandant. (14 SS-ers zijn geëxecuteerd)

Zo komt een einde aan een unieke Partisanengroep in bezet gebied. De groep blijft wel bestaan maar nu in bevrijd gebied. Na enige dagen in Made te zijn gelegerd, wordt in overleg met J. de Waard en ds. J.v.d. Wal resp. de leider van de groep en het district Made, overeengekomen, dat een gedeelte van de groep naar Lage Zwaluwe en een gedeelte naar Drimmelen ter bewaking van de frontlijn gaan.

Zo worden A. Ansems, J. Ansems, G. de Graaf, J. de Graaf, Jac. de Graaf H. Dubbelman, P. Dubbelman, K. Weeland, P. den Rooyen, K. v. Steenoven, J. Dubbelman Pzn., A. den Engelsens, B. Dubbelman, L. v. Altena, Jac. de Lange, F. Groenedijk per vrachtwagen van de Polen naar de Blauwe Sluis gebracht, waar ze door een Poolse kapitein worden ontvangen. Deze stuurt hen door naar een verder vooruitgeschoven post. En zo komen ze voor een nacht in café 't Veerhuis van K. Walraven terecht en zijn later in een woning aan de Flierstraat 13 getrokken.

...Bruggehoofd Moerdijk...

Eveneens in de nacht van 5 op 6 november moesten de bewoners van Zwaluwe toch weer in de kelders gaan om te proberen wat te slapen. Dat dit niet meeviel laat zich raden want de gehele nacht is er zwaar artillerievuur op en over het dorp richting "Bruggehoofd". Vooral aan het einde van de Flierstraat was het fluiten en inslaan van de granaten dichtbij. In die nacht krijgen de bewoners van Lage Zwaluwe de eerste bevrijders te zien.

Dit was een verkenningspeloton van het 2e Poolse Pantser Reg. dat een patrouilletocht door het dorp maakte en aan verschillende mensen in de kelders een bezoek bracht.

Op de Thor-pad aan de haven komen ca. 20 à 25 Duitsers tevoorschijn. Ze komen aangemarcheerd met volledige wapenuitrusting, en slaan niet rechts af richting brug, maar links de Nieuwlandsedijk in. Ze hadden zich aan het eind van de haven verstopt voor de terug-trekkende kameraden en gaven zich aan het eind van het dorp over aan enkele mensen van de Ondergrondse, die nu bovengronds begonnen te komen.

's Morgens gaan toch weer vele mensen richting Made, omdat men toch nog veel strijd verwacht bij de aanval op het "Bruggehoofd". En die aanval blijft niet lang uit.

Nadat de opgeblazen weggedeelten waren hersteld, begonnen woensdag 8 november de Poolse troepen aan de aanval op het "Bruggehoofd Moerdijk. De

...Ingang Keizersdijk "Bruggehoofd Moerdijk"...

aanval gaat via Keizersdijk naar de versperring aldaar, en tevens via de Zwaluwsedijk en Flierstraat. De tankmuren aan de Keizersdijk en de Dirk de Botsdijk waren volgestort met beton. Alleen de Zwaluwsedijk was open, maar werd verdedigd door een anti tankkanon, dat voor in de Flierstraat wat schade aanrichtte. Dit anti-tankkanon werd al gauw door de Polen tot zwijgen gebracht. De granaatinslagen zijn nog steeds te zien op de muren. Ook zijn er tanks de Kruisstraat in gereden en hebben aan het einde van de straat de posities van de Duitsers onder vuur genomen. De colonne, die de Flierstraat in reed richting Dirk de Botsdijk, werd einde Flierstraat met mortiervuur ontvangen. Hierdoor werd een Poolse soldaat aan het been werd gewond. (Bij nr. 87). Al gauw gingen de "Duitse" witte vlaggen omhoog en werden ze als krijgsgevangenen via Lage Zwaluwe afgevoerd. Dan keren toch weer vele bewoners vanuit Made terug. Ook van de ondergedoken schepen in het Vloedspui, van de Steenplaats en het Plaatje. Een gedeelte van de bevolking blijft in Breda tot de algehele bevrijding 5 mei 1945.

NED. BINNENLANDSCHE STRIJDKRACHTEN
Interior military forces of the Netherlands

Bij deze wordt verklaard dat
This is to certify that

Naam
Surname **Dubbelman**
Voornaam
Christian name **Herman Johannes**

Persoonsbewijs No. H **99/ 000621**
Identity-card

Adres
Address **Loze Zwaluwe**
Nieuwlandschedijk 59
Behoort tot
Belongs to **District MADE**

Stempel
Seal

Onderdeel
Army-unit **Biesboschgroep**

Functie - Rang **lid Stoottroep**
Function - Grade

De Gewestelijke Cdt. Delta W.-N.-Brabant
The Regional Commander

Op last
By order

Datum van afgifte **9 November** 1944
Date of issue

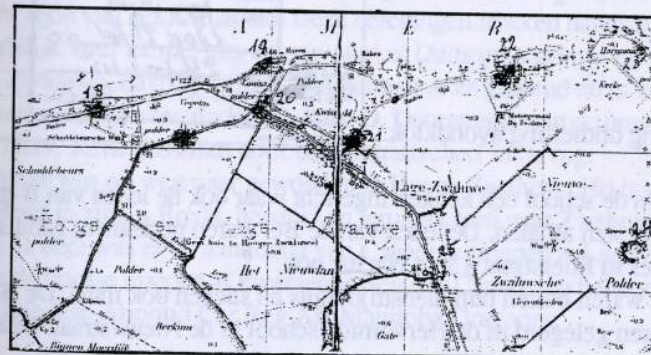
...persoonsbewijs lid Biesboschgroep...

De O.D. ordedienst of wel Ondergrondse.

(Later is het B.S., Binnenlandse Strijdkrachten geworden). De benaming is in Zwaluwe altijd O.D. of Ondergrondse gebleven. De O.D. kreeg de eerste weken na de bevrijding veel aanmeldingen van de plaatselijke jongeren. De staf was eerst ondergebracht in de kelder van café van Vliet aan de Loonsedijk en het Patronaatsgebouw. Ze is al gauw naar 't Ver. gebouw "Ons Belang" gegaan. Rond de jaarwisseling was er versterking gekomen uit Breda nl. Bredase vrijwilligers van de B.S. onder leiding van Kapitein Nollen. Toen is het Hervormde Schoolgebouw aan de Nieuwstraat in gebruik genomen.

De Posten.

De posten van de Biesboschgroep waren gelegen bij het Molenhaventje. Deze post werd 's nachts bezet door 2 Polen en 2 B.G. en overdag 2 en 2 in de molen. Vandaar uit had men een goed uitzicht richting bruggen. Het was voorbij deze posten richting bruggen, toen nog niemandsland. Later werden er Belgische militairen aan de bruggen gelegerd. 's Nachts werden er patrouilles uitgezonden naar de bruggen. Uit 6 man, 3 Polen en 3 B.G. leden bestond de patrouille. Er werd begonnen voor in de Zwaluwesdijk. In de bocht van de dijk moest de eerste man tegen de dijk wacht houden, de tweede bij het gemaal en de derde bij Hoeve 's Heerenhuis. De andere drie gingen kruipend richting bruggen. Men kan begrijpen dat dit behoorlijk koude acties waren. De leden van de B.Groep hadden wel dikke militaire overjassen van de Polen gehad. De B.G. had geen commandant. De wachten werden onderling geregeld. Ook werd er 's nachts aan de Thor-pad langs de haven door 2 man van de BG gepatrouilleerd. Van de Polen reed er 's nachts geregeld een patrouillewagen door het dorp tot het einde van de Flierstraat. De BS posten waren gelegen aan het einde van de haven (Kwistgeld), gezamenlijk met de Polen. Later kwamen hier Canadezen en Engelsen bij. Ook bij het watergemaal in de Nieuw Zwaluwse polder was een post. Tenslotte waren er nog posten bij Steenplaats en 't Plaatje. Later is er overdag nog een post gekomen aan het einde van de Flierstraat en deze ging 's nachts naar de weeg brug van Walraven. De eerste weken werd er door de OD en BG met de Poolse Keuken meegegeten.

...ligging van de posten: 18. Molenhaventje. 19. Ingang haven. 20. Weegbrug. 21. Ingang Buitendijk. 22. Gemaal. 23. Harmoniepolder. 24. Steene plaat. 25. R.K.Kerk.

CA/113a

607

EXEMPTION FROM SECURITY RESTRICTIONS
 VRIJSTELLING VAN VEILIGHEIDSBEPERKINGEN

ALLIED EXPEDITIONARY FORCE
 GEALLIEERDE OVERZEESE STRIJDKRACHTEN

28 APR 1945

N No 44312

Date Issued 23 Jan 45 Expires on 28 April 45
 Datum van afgifte 23 Jan 45 Datum van vervel 28 April 45

Surname van Engelse First Name J
 Familiennaam Voornaam

Address (Street and Town) Flierstraat 26 Hoge Zwaluwe
 Adres (Straat en Gemeente)

Identity Card H & I ZWALUWE No. H91/05994we
 Persoonsbewijs No.

Signature of Holder J. van Engelse
 Handtekening van Gerekthide

The person named above is granted exemption, at shown optional, from restrictions respecting:
 CURFEW. (Where applicable)

De bovengenoemde persoon is bevestigd met de bevestigde, facultatieve, van beperkingen ten aanzien van:
 AVONDKLOK. (Waar van toepassing)

This exemption is not transferable, must not be altered or destroyed, and is only valid when used in conjunction with the holder's identity card. The loss of this card must be reported to the police. The expiration of validity, or if found, this card must be returned to the issuing authority.
 Deze vrijstelling is niet overdraagbaar, mag niet veranderd of vernield worden en is alleen geldig wanneer gebruikt met het persoonsbewijs van den Gerekthide. Verlies van dit bewijs moet aan de politie gemeld worden. Op vervel van geldigheid van of indien gevonden, moet dit bewijs aan de afgeverende bureau ingeleverd worden.

PARTICULARS OF EXEMPTION
 BIJZONDERHEELEN OMTREFFEND VRIJSTELLING

The holder of this pass is a baker and is granted permission to be out of doors during curfewhours to go to and from his bakery only.

REASON De houder van deze pas is een bakker heeft vergunning om gedurende avondklokuren op straat te zijn om zich naar zijn bakkerij te begeven.

The above exemption is issued in the name of the Supreme Commander, Allied Expeditionary Forces, and of the Netherlands Military Administration.
 Bovengenoemde vrijstelling wordt uitgevaardigd in naam van de Opperste Bevelhebber, Geallieerde Overzeese Strijdkrachten en van het Nederlandsche Militair Bestuur.

ISSUED BY
 CIVIL AFFAIRS
 J. van Engelse o.c.

Issuing Office: Bureau van Ditz
 Name (Block Capital) Date 23 Jan 45 Rank 605 C.A.
 Naam (met grote drukletters) Datum Rang
 Signature Handtekening Army No.

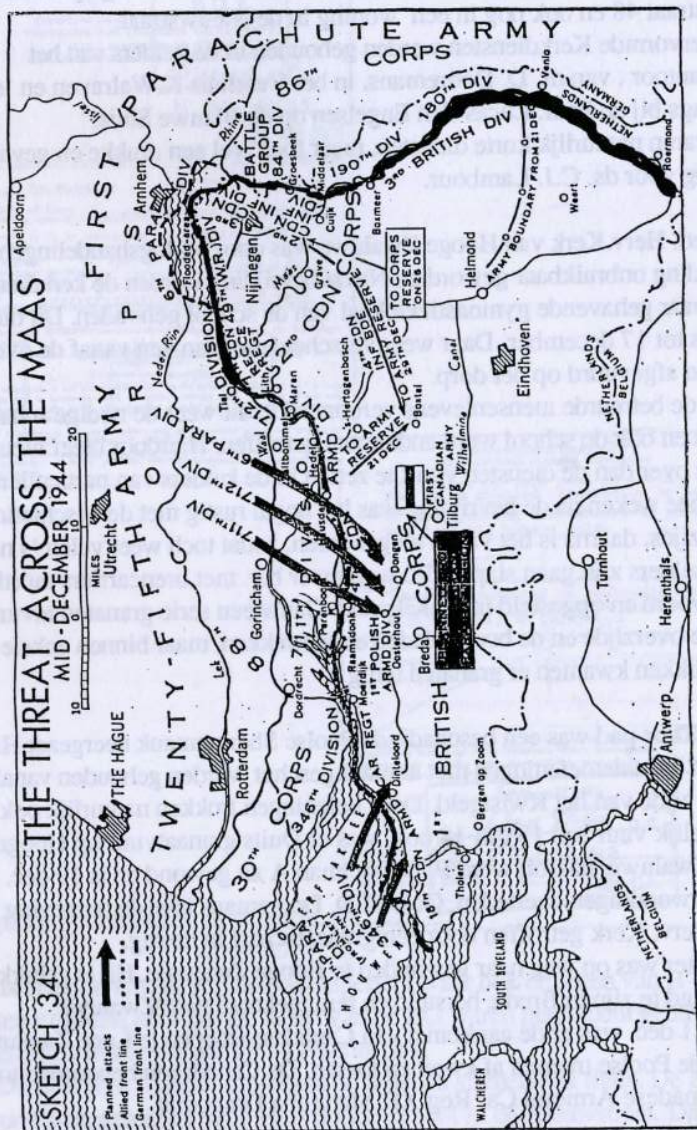
...vergunning ontheffing avondklok...

Later is er in de school een keuken ingericht waar ook de leden van B-groep hun eten moesten afhalen. De leden van de BG waren permanent gehuisvest op hun adres in Flierstraat 13. 's Nachts ook. De OD-ers waren buiten hun diensttijd thuis en slapen ook thuis. De Bredase OD-ers waren gelegerd in de Hervormde school in de Nieuwstraat. Daar de school bezet was door de OD-ers en het toch ook door aanhoudelijk granaatvuur te gevaarlijk was om daar onderwijs te geven, werd er in beperkte

mate enig onderwijs gegeven in de kelders van het voormalige postkantoor, Kerkstraat 48 en ook nog in een woning in de Nieuwstraat. De Hervormde Kerkdiensten werden gehouden in de kelders van het postkantoor, van dr. D. Dooremans, in het Veerhuis K. Walraven en 's middags bij de Fam. Lucas-den Engelsen op de Blauwe Sluis. Het waren natuurlijk korte diensten, maar toch wel een drukke en gevaarlijke zondag voor ds. C.J. Lambour.

De Ned. Herv. Kerk van Hooge Zwaluwe was door oorlogshandelingen met de bevrijding onbruikbaar geworden. Na de bevrijding werden de kerkdiensten in het zwaar gehavende gymnastieklokaal van de school gehouden. Dit duurde slechts tot 17 december. Daar weer verscheidene granaten vanaf de overkant werden afgevuurd op het dorp. Naast de betreude mensenlevens veroorzaakte dit weer de nodige schade aan huizen en ook de school werd andermaal getroffen. Hierdoor bleef niets anders over dan de diensten voort te zetten in de kelders van particulieren. De eerste weken na de bevrijding was het nogal rustig met de beschietingen wederzijds, daarna is het vuren toegenomen, zodat toch weer velen 's nachts in de kelders zijn gaan slapen. Zo werden er b.v. met brencarriers mortieren aangevoerd en opgesteld in de Kilstraat. Gauw een serie granaten afvuren naar de overzijde en de boel opladen en vertrekken, maar binnen enkele ogenblikken kwamen er granaten terug.

Op de Thor-pad was een beschadigde Poolse Sherman tank neergezet. Hierdoor konden er schietoefeningen met antitankgeschut worden gehouden vanaf de andere zijde van het Kwistgeld. Deze oefeningen trokken natuurlijk ook vijandelijk vuur aan 13 t/m 18 nov. was er Duits granaatvuur op Hooge- en Lage Zwaluwe, daarbij werd P. Dubbelman A zn gewond en is 19 dec. aan zijn verwondingen overleden. Ook dr. D. Dooremans is in de omgeving van de Ned. Herv. Kerk getroffen door een granaatscherf in de rug. De dokter was op weg naar gewonden te Hooge Zwaluwe. Hij is gelukkig, na verpleegd te zijn in Breda, hersteld en teruggekeerd naar Zwaluwe. Rond 21 dec. was er de aankomst van Canadese troepen te Lage Zwaluwe, welke de Poolse troepen af kwamen lossen. De Canadezen behoorden tot de 18e Canadese Armoured Car Reg XII Manitoba Dragoons.

...plannen van Duitsers om rivieren over te steken naar Antwerpen...

Instructions regarding preparation of War Diaries (which will be kept from first day of mobilisation, creation or embodiment) are contained in FS Regs Vol 1.

Title pages will be prepared.

WAR DIARY

3/19A MP 11 457/248/27

~~TOP SECRET - SECURITY INFORMATION~~

Original, duplicate and triplicate forwarded to OIC 2nd Lt Col for di

(Erase heading not required)
(Page Eighteen)

Place	Date	Hour	Summary of Events and Information	Remarks, refer to Appendix Initials
BREDA MR 953365 Rotterdam Sh 1/100,000	23	DEC 44	<p>This was a very quiet day on the whole front, and there was nothing of much interest that occurred. "C" Sqn sent a patrol out during the early hours of morning and investigated the bunkers and pillboxes on the South side of the R MAAS where the br crosses the river in Square 0350 and where small groups of enemy have been seen during the day. They returned with nothing of interest to report. During the afternoon our tps in the area of the bridges were lightly shelled by twelve rds of 150mm, but we suffered no cas.</p> <p>During the evening a scare developed at 1 Brit Corps. Civilian infm has been coming in of enemy tps moving in to the islands North of the R MAAS and all this civ infm points to an attack by a fair sized force to try to drive South to ANTWERP. There are supposed to be quite a considerable number of JU 88's waiting for use on this front by the enemy. During the evening around 2100 hrs a very complete report received through the Dutch underground was brought into RHQ by "A" Sqn and the document was rushed to 1 Corps immediately. It gave very complete infm on enemy movements, activities and strength this on the island of LANED VAN ALTEWA and also stated that the enemy were in a high state of morale as the result of enemy successes in the South against the Americans in the ARDENNES sector and were talking publicly of breaking through to ANTWERP. The source of infm was considered very reliable and immediately steps were taken to prepare to meet any attack along the Corps front. However, nothing much of interest occurred during the night and the next although on the watch a little more than usual was not unduly alarmed.</p> <p>There was a change in the weather to-day, which became quite cold and clear with very good visibility.</p>	<p>Soe</p>

...fragmenten oorlogsdagboek...

De Polen zijn vertrokken richting Belgische Ardennen om de Amerikanen te helpen de Duitsers tot staan te brengen met hun Ardennen offensief. Maar aangezien er ook een aanval vanuit het land van Heusden en Altena werd verwacht richting Antwerpen, keren ze terug en nemen positie in de Langstraat. Hier nemen ze de Duitsers in het land van Heusden en Altena onder hevig artillerievuur. De hoofdmacht van de Poolse divisie is dan teruggetrokken achter het Wilhelmina- en Markkanaal.

22 December. Granaatvuur op Lage Zwaluwe, vooral in de omgeving van de Flierstraat en Nieuwlandsedijk. In de landbouwschuur van P. de Jongh werd J. Beljaars door een scherf in het hoofd gewond en is nog per taxi naar Breda vervoerd, alwaar hij de andere dag is overleden.

25 Dec. stoten twee Belgische patrouilles op elkaar. Er was niet doorgegeven, dat de grens van de ene compagnie naar het oosten was verlegd richting Geertruidenberg.

De patrouille bestond uit 7 man en vertrok na de Kerstnachtmis. De 4e compagnie te Geertruidenberg was echter niet op de hoogte van de grensverlegging, hoort gerucht en opent direct het vuur. Dit is rond 2 uur op Made's grondgebied, met als tragisch gevolg, 2 Belgen werden gedood door eigen vuur. In dezelfde nacht worden vanuit de Staf van de 1ste Comp. voorraden naar de gevechtsposities gebracht met een Canadese Staghound pantser voertuig op wielen. Bij de Blauwe Sluis wordt de noodbrug gemist,

die daar was geplaatst omdat de heul was opgeblazen. Het voertuig kantelt en valt naar beneden. Hierbij komen 2 Belgen om, t.w. Korp. R. Tijdgat en Sold. R. Delabarre.

28 December. In de vroege morgen vijandelijk granaat en mortiervuur bij de Moerdijkbruggen en stellingen(posten) vooraan Lage Zwaluwe.

30 December. Wederom mortiervuur rond de bruggen, gedurende de hele dag en nacht terugvuur van het 90e Fd Regt artillerie.

1 Januari.

Duitse artillerie bestookt bijna dagelijks Geertruidenberg, Raamsdonk, Raamsdonksveer en Hooge- en Lage Zwaluwe.

Te Lage Zwaluwe wordt door granaatvuur in de Kerkstraat J. Schippers dodelijk getroffen en zijn vrouw gewond. Zij overlijdt 27 jan. aan haar verwondingen.

Volgens de dagrapporten van de Canadezen was er in Hotel "de Kroon" in Breda voor alle rangen een excellent diner met Nieuwjaarsdag.

Er was hier aan het front weinig te merken van Nieuwjaarsviering, laat staan van een diner.

Week 13 tot 20 jan. 1945.

De Belgische posten bij de bruggen en Moerdijk werden deze week verdeeld in samenwerking met de Canadezen en wel 5e Comp. Stafcomp. Moerdijk

1 pel. aan spoorbrug steunpunt Able.

1 pel. aan verkeersbrug steunpunt Baker.

1 pel. aan haven steunpunt Charlie.

1 pel. bij het Prot. kerkhof, steunpunt Dog.

13 jan. landen bij de spoorbrug 4 burgers. Zij waren per roeiboot overgekomen vanuit het bezette gebied. Zij komen terecht in het mijnenveld van het steunpunt "Able" spoorbrug. Een mijn ontploft, waarbij twee mensen gewond raken. De Belgische soldaat P. Vuysteke gaat hulp bieden. Hij draagt de gewonde burger op zijn rug en trapt daarbij zelf op een mijn, waardoor de burger wordt gedood en nog 2 Belgische soldaten gewond raken. Dit alles gebeurde aan de buitenkant van de dijk onder vijandelijk geweervuur.

De tragische balans was 2 Belgische zwaar gewonden, 1 Belgische licht gewonde. Een Nederlandse burger gedood. (Pieter Waltman). Een burger zwaargewond en licht gewond. Er komen steeds meer burgers (Line-crossers)

over. Het blijft natuurlijk zeer gevaarlijk voor deze mensen om 's nachts over te steken.

Voor de leden van de Biesboschgroep, BS en militairen ook moeilijk, daar er ook regelmatig Duitse patrouilles tussen zaten. Men moest altijd alert zijn. Als er een boot midden op de rivier was, was er door schittering van het water altijd wel iets van de boot te zien. Het gebeurde meestal bij donker weer. Met maan was het te licht en te riskant. Ze werden altijd aan de kant met het geweer in de aanslag opgewacht. Zo ook een patrouille van 3 Duitsers. Ze werden vanuit de Griend bij het molenhaventje opgewacht door leden van de Biesboschgroep en ingerekend.

De burgers, die overkwamen brachten miserabele berichten mee. Er was bijna geen voedsel, geen electriciteit en gas. Ze werden 's nachts opgevangen in de Hervormde school aan de Nieuwstraat, alwaar een lokaal was ingericht met noodbedden en waar de mensen te eten kregen. Hierna ze in de loop van de morgen werden overgebracht naar de Field Secr. te Made voor ondervraging, want er konden ook spionnen onder zitten.

(Zo ook een Ned. SS-er in burgerkleding, die zich bekend maakte, die vertelde dat hij bij de SS had gediend. Deze werd direkt doodgeschoten door een Zwaluwse BS-er. Zo erg was de haat tegen Duitsers en SS-ers in die tijd.) Regelmatig hadden de Belgen hinder van Duitse scherpschutters, die zich genesteld hadden op de overblijfsels van de bruggen en achter een stalen plaat, welke op het wegdek van de verkeersbrug stond. Het begon de Belgen te vervelen, dat er al twee gewonden waren gevallen. Zo zijn ze zich gaan bekwanen in het schieten met geweer met telescoop. Met als resultaat, dat een sniper werd geraakt. Met het hijsen van een rode kruis vlag werd hij weggehaald. Het vuren werd tijdelijk gestaakt.

Op 25 jan. werden te Moerdijk propaganda pamfletten gevonden. De tekst was in de Engelse taal gesteld en spoorde de soldaten aan om hun leven niet langer op het spel te zetten. Deze pamfletten werden waarschijnlijk per granaten bezorgd. 1 februari. De hier gelegeerde Canadezen van de Manitoba Dragons, worden afgelost door de Britse 11th Hussars Armoured Car regiment. Dit was een regiment, dat grote faam genoot. Het had in Noord Afrika gevochten tegen het Duitse Afrika Corps van Gen. Rommel en de Italianen. Ze werden genoemd de "Woestijnratten". De Canadezen spraken dan ook van een aflossing door een keurcorps. Het embleem op de mouw was een woestijnrat. Na de jaarwisseling zijn de Line-crossers vanuit Drimmelen naar Lage Zwaluwe gekomen. Dit waren

...deel van Belgische stelling, die door de Duitsers op 23 maart werd aangevallen...

Week van zaterdag 31 maart tot vrijdag 6 april.

Het eerste Britse corps verplaatst zich naar Duitsland. De 11e Hussards, welke ook te Lage Zwaluwe zijn gelegerd worden afgelost door het 1ste Britse Household Cavalry Armoured Car.Reg. Dit regiment is rechtstreeks ingedeeld bij het 1ste Canadese Leger. In Lage Zwaluwe kwam er een afdeling van de Royal House Guards. Deze vormden in vreedstijd de bewaking van het Buckingham Palace te Londen.

De Duitsers hebben op 5 april bij dageraad voor de 3de keer in 3 weken een aanval uitgevoerd tegen een Brits steunpunt ten oosten van de spoorbrug op Zwaluws grondgebied. De aanvallen werden met succes afgeslagen en twee Duitsers werden gevangen genomen. In de week van 7 april tot 13 april 1945 waren ook Belgische troepen in Lage Zwaluwe gelegerd tw. 1 peleton.

Week van 14 april tot 20 april.

Deze week vertrekken de ter plaatse gelegerde leden van de Engelse Household Cavalry Armoured Car Reg. en wordt de verdediging van de zuidelijke oever van Willemstad tot Geertruidenberg overgenomen door

de 4de Britse Brigade Commando's. In Lage Zwaluwe zijn het Nederlandse Groene baretten, die hier gelegerd worden. Die worden verder aangevuld met Belgen en wel met 1 comp. ondersector Lage Zwaluwe, stafcomp. + 1 peleton Hooge Zwaluwe en twee pelotons te Lage Zwaluwe.

Op 20 april werd op het hoofdkwartier van het 48 ste. Bat.-Commando's besloten, dat op 21 april bij dag de rivier zal worden overgestoken.

In de omgeving van Geertruidenberg, richting Hank, zal men trachten om inlichtingen te verkrijgen over de sterkte van de vijandelijke troepen.

Ook de Belgische troepen, welke gelegerd waren te Hooge- en Lage Zwaluwe, zullen hieraan mee werken. Als de Commando's Hank hebben veroverd en verder zullen doorstoten, zal Hank door de Belgen worden overgenomen.

Op 21 april steken de Commando's de Maas over en stoten hierbij op weinig tegenstand. Daarna wordt er besloten, dat de Belgen niet zullen volgen. Ze keren terug naar hun kampementen in Geertruidenberg en Zwaluwe.

Deze operatie had de naam Bograt. In April werden de BS-ers voor de keus gesteld te tekenen voor vaste dienst zo niet dan volgde ontslag. Velen hebben getekend en hebben daarna een opleiding gekregen voor Ned. Indië.

Zo verging het ook de leden van de Biesboschgroep. Deze waren al diverse keren benaderd door de leiding van de BS om zich bij hen aan te sluiten. Ook om zich in uniform te kleden. Ze waren nog steeds in burger, maar nu was het resoluut tekenen of eruit.

...B.S. van Hooge en Lage Zwaluwe...

Diverse leden van de groep waren reeds weg, hetzij in vaste militaire dienst of terug in hun oude beroep. Maar de laatste van de groep zijn door deze maatregel uit dienst gegaan. Zo was er voor de algehele bevrijding van Nederland een abrupt einde gekomen aan een unieke verzetsgroep in Nederland. Er was toen geen plaats meer voor partizanen in Nederland. Begin mei komen er dagelijks grote 4 motorige geallieerde bommenwerpers over.

Ze zijn nu niet met bommen, maar met voedsel geladen. Dat voedsel wordt gedropt in het nog bezette deel van Nederland.

Dit gebeurde met toestemming van de Duitse legerleiding. Hieraan kon men merken, dat de oorlog op het einde liep.

Vrijdag 4 mei.

Rond 20.30 uur wordt via de radio bekend gemaakt, dat de Duitsers onvoorwaardelijk hebben gecapituleerd. Op 5 mei te 08.00 uur zal het vuren worden gestaakt. Eindelijk de totale bevrijding van Nederland. Vrijdagavond 4 mei gaan bij daglicht enige Line-crossers de haven uit richting Sliedrecht. Ze dachten zeker dat kan nu wel, maar aangezien de wapenstilstand pas zaterdag in ging, werden ze in de buurt van de Jacomine Plaat onder vuur genomen. Ze duiken te water en zwemmen naar de Jacomine en worden, na geroepen te hebben, naar deze zijde overgehaald Dit was de laatste crossing, die bijna slecht was afgelopen. Jan Landgraaf (later onderscheiden met de Militaire Willemsorde) was er ook bij en was woest. Maar ik ga vannacht terug om met ze af te rekenen, was z'n commentaar.

Of het gebeurd is, is niet bekend. 5 Mei om 08.00 uur is het staakt het vuren van kracht geworden. Dit van de Duitse troepen in N.W. Duitsland, Denemarken en Nederland. De militairen kunnen nu vrij rond lopen in 't zicht van de vijand zonder reactie van de overzijde. Talrijke Nederlandse burgers en Duitse militairen steken de rivier over in zuidelijke richting, waar ze worden overgeleverd aan de Veiligheidsdienst te velde. De periode nov., '44 - mei '45 is voor de militairen op Zwaluwe vrij gunstig verlopen. Er waren gelukkig geen doden te betreuren, alleen is bij de BS door een ongeluk een man aan de hand gewond en door granaatvuur op de school, waar de BS gelegerd was, telde men 2 licht gewonden. Bij de Biesboschgroep was geen enkele gewonde.

Met dank aan leden van de voormalige Biesboschgroep en Binnenlandse Strijdkrachten, A. den Engelse, Klundert, en vele anderen, waardoor dit stuk tot stand kwam.

Jan den Engelse.

Geraadpleegde literatuur

Commando groep Biesbosch. 3e druk - B. van Driel.

De ruige Biesbosch. 2e druk - C. Baardman.

Lokale oorlogsfragmenten 1940 - 1945. - Bas Zijlmans.

Streekarchivaat Zevenbergen.

War Diary XII. - Manitoba Dragoons.

Kampement Casteau Bergen "Nederland"

Soldaat oorlogsvrijwilliger Walter Lefeburen. Druk: Schoonbuert. Brugge.

Archief Ned. Herv. Kerk te Lage Zwaluwe.

Biesbosch Crossings 1944 - 1945 - Piet van den Hoek.

...reunie Biesboschgroep te Drimmelen...

DAGBOEK VAN EEN ONBEKENDE

af Korte berijdings geschiedenis van ons dorp Lage Kwaluwe

Op 10 Sept 1944 droeg de naderende
berijding van Leers de eerste offers.
Een aantal schepen lag in de Hooge
Kwaluwe haven verstopt voor de Duitsers
tot dat zij op 10 Sept. werden opgemerkt
door Engelse jagers en best beschoten
werden met vuurwapens.

Wonder boven wonder, waren onder
dallende burgers, die op schepen verbleven
slechts twee gewonden te bedriegen
n.l. Wim en Otto ten Haaf.

Vanaf deze dag kon men zo goed
als dagelijks de beschieting zien en
horen.

van het verkeer op de Verkeersweg
Levenbergse Hoek - Breda.

Het moedige personeel van de firma
gewagen bleef zijn plicht en bracht
ondanks beschietingen, de voedsel
voorziening van ons dorp niet in gevaar.
Het was ook rond 10 Sept dat de eerste
mensen jacht in ons dorp een aanvang
nam: Slechts de eerste dagen liepen
enkel in de val, doch over 't algemeen
wist men zich goed te verbergen in schuilen
en in 't open veld.

15 Sept 1944 is de droeve dag dat de razzia's
van hande over veldigers een tweede bestruven
waardig slacht offer eisten. n.l. J. Schuurmans
in de polster gevlucht, moet door de wind
het roegeroepen „halt" niet hebben gehoord,

en werd op barbaarse wijze neergeschoten.
Aan zijn worden overleed hij na eenige dagen
in het gasthuis.

Op 17 Sept. volgde het bombardement van
Moerdijk, dat 8 doden eiste.

In de namiddag trokken vier derden vlieg-
tuigen van het Luchtlandingsleger door
het zuiden langs ons dorp.

De zelfde middag werd het station L. Loo
beschoten en gebombardeerd door jagers.

Op 19 Sept. werden door de Duit. de eerste
schiet oefeningen gehouden, waar bij een
gedeelte van ons dorp moest worden
ontuimd: Hier bij werd een huis be-

schadigd. Dergelijke schiet oefeningen werden
dikwijls herhaald. Op 24 Sept. moest meer

dan de helft van het dorp worden ontuimd
voor den tijd van drie uur.

Eenige huizen en een schuur werden ernstig
beschadigd. In druk ruckkend was het om te
zien, hoe vullen van stagen, ricken en gebrekkig
weenhopig de vlucht namen, om na enkele

uren weer terug te keren, om misschien

daags na dien weer op nieuw te worden op-

gehaagd. Iedere dag dan ook zag men
een aantal burgers met pakken en zakken

voor bij trekken, om het dorp te verlaten.

Op 1° laatst van Septem. begin Oct. bleven
de Duit. werk krachten vorderen, om de
verdedigens stellingen bij Moerdijk te
versterken. Iedere dag op nieuw moesten de
mannen van 5 morgens tot 5 avonds zich
schuil houden, want de Duit. liepen door

De straten rochten huizen en schuren af.
Daech meestal gelukkig overgeefs.
Onder al deze moeilijke omstandigheden,
bleef de voedselvoorziening uitstekend
werken. Zo goed als alle artikelen, hoewel
beperkt, bleven verkrijgbaar, en nauwelijks
gedistribueerd.

In de stad begon de nood echter te stijgen.
Dagelijks zag men honderde handwagentjes
uit Bruda voor bij drukken, met een of twee
zakken aardappelen.

De nood was hoog, maar de redding nabij.
Vaak werden in deze dagen de troepen rond
de eboerdijk brug verwisseld en steeds,
wanneer er nieuwe troepen kwamen, was
den opnieuw paarden en spitsen gestolen.
Het was een alles behalve een vrolijke

kwartier om veel de slaten onder sluiten.
Hier en daar werd veel ondergebracht bij
burgers, ook werden paarden en koeien
afgevoerd naar de biesbos, die helaas
jammer genoeg toch weer in Duit
handen vielen. De meeste paarden zijn
echter naar een afgelegen spolder gebracht,
waar de hekken stammen opgebloeien
werden om het den vijand zo moeilijk
mogelijk te maken.

Ook de officiële verbinding Noord-
Luid werd in deze dagen verbroken.
De post moest nu worden afgehaald, door
middel van een zeiljacht, dwars door
de Brabantse Biesbos, wat een heele
prestatie was, als men in aanmerking

meent, dat in die dagen alle waardingen
door de Engelse beschoten werden en ten 2°
het door de Duit^{er} als spionage beschouwd
zou kunnen worden.

Op 19 Oct werd de e Boer dyl. brug door
9 Bommen verpers, giesendard door jagers,
gebombarderd. In Lee Hock werd ook
het klooster dien dag gebombarderd er
werden er bommen uitgegooid bij het Station
L. Loo en op de lijn naar den 9 Bosh bij
H. Loo. Op 22 Oct werden 30 werk krachten
opgeëist van de gem: politie.

In dien xei niet verschenen. Zouden enige huizen
in brand worden gestoken enz.

De andere dag was niemand aan verzig (gast.^{to})
Toen werd een raxxas gehouden, waar bij ook
de ouder dom niet gespaard bleef, allen werden
in het centrum van het dorp bij een gedreven

en s avonds werden jongens uit gezocht
Dese werden naar Lee Hock overgebracht
en daar de werk gesteld.

In de nacht van 28-29 Oct kwamen er terug
trekkende fronttroepen ons dorp onveilig maken
Het krioelde 3 nachts van Hoeffen, vracht
auto's, paarden, wagens en andere voerdlingen.
Duidelyk was te zien, dat dit alles gestolen was
Alle bewoners van het dorp werden gezocht
en moesten een deel van hun huis ontveemen
Toen het dag werd moest er met man en macht
geuecht worden om het rollend materiaal aan
het oog van de Engelse piloten te ontrukken,
Alles waar binnen geen plaats was, begonnen
zij te camoufleren. L. Loo zat in die dagen
propvol. De hevige strijd wordde toen
aan het kanaal bij Ter Heiden.

en onafgebraken hoorde meer het Duitse
geschied bulderen, dat in Hooge Loo
was opgesteld.

Op 1 Nov. werd de toren van de P. K.
kerk van springstof voorzien.

Onze fiere toren, die men ver in de om-
trek kon zien, was dus klaar om in enkele
ogenblikken vernield te worden.

In de nacht van Dinsdag op Woensdag
hoorde men de eerste granaten in en om ons
dorp. sieren. Op 2 Nov. werd Loo Hoek
beschooten. Op 3 Nov kwam ons dorp in de
frontlinie te liggen. Toen begon het plu-
deren zonder weerga. Wij konden ons nog
niet verzetten. Het uur was nog niet gekomen.
Voorbeeld van barbaarsheid.

De Wed. Schuurmans stierf maer deszelfde

dag begraven werden, en het huis werd
die dag nog door D. verset.

4 Nov. Het artillerievuur komt hier langer
hoe dichtbij. Het eerste slaachtoffer was
te bedreuen. Het velot geschied werd in
ons dorp opgesteld en Stonel onafgebraken
te blaffen.

Op 5 Nov sloegen de granaten telkens in
en s middags om 5³⁴ uur hebben de klossen
de grootste vernieling in ons dorp aange-
bracht, n.l. de P. K. kerk te laden
Springen. Toen na de stoffe stons de dikke
wolk van puinstof opstak, was de eens-
ke fiere toren met het Silhouet van ons
dorp verdwenen. Tegelijk liet men de weg
op 2 plaatsen Springen. en vernielde men ook
de koren molen, die al 200 jaar had dienst
gedaen.

6 Nov omgev 4.30 uur in de vroege morgen
dreunde de grond van de ontploffingen. Die
de beide bruggen Ouden Sprongen

Wij waren dus naar alle waarschijnlijkheid
van het (Stoffen tuig) verlost. Hoera!!!

Door in Engelse granaatregen werden er weer
slachtoffers gemaakt. Saterdag omgev 2.30

stonden de eerste geallieerde tanks voor ons
dorp. Zij konden niet door komen, omdat de
weg was opgeblazen. Alvondt trok de eerste

groep geallieerde infanterie ons dorp binnen.
Men behoeft men geen carriera te houden
om de gaten in de weg dicht te krijgen
of Nov. 44 Wij Zijn Bevrijd!!!

We beseffen het nog niet! Het zware D
Juk, dat vier en in half jaar op onze
schouders rustte, is weggenomen.

Het was op als een ontwaken uit een

zware droom. Ons dorp, L. Loo werd
nu geregeerd door „Ondergrondse“
Een Oprecht woord van dank aan deze

groep Nederlanders! Wat zij gedaan
hebben mag nooit vergeten worden. De D.

schoten granaten af van de overkant der
rivier. 8 Nov: De sporen lieken op naar

hoerlijk, het laatste steenpunt der
D. aan de zuid kant van de Hollands
Verschillende groepen D. krijgsgevangenen

werden weggevoerd. Zo zagen we ze greeg!
De oorlog heeft ook aan ons dorp veel leed
gebaacht! Verschillende burgers zijn gelooft

afgewond; velen raakten hun bezittingen
kwijt. Men beschoten de Stoffen om van
de overzijde tot 5 Dec, toen was

Nederland helemaal
Vrij!!! Hoera!

HOE IS DE 1 STE POOLSE PANTSER DIVISIE, DIE MET NAME ONZE GEMEENTE HEEFT BEVRIJD, ONTSTAAN? door Frank van der Poll

Even terug naar 1 september 1939: Duitse troepen vallen Polen binnen met een groot aantal gemotoriseerde divisies. Er ontstond een nieuwe term: BLITZKRIEG, wat inhield: een aanval met veel tankeenheden ondersteund door een sterke luchtmacht, die de taak van de artillerie overnam.

Tegen een dergelijke strijdmacht kon het Poolse leger, en later zou ook blijken, de legers van de West Europese landen, niets inbrengen.

17 september 1939: De Sovjetunie valt ook Polen binnen; dit betekende een tegenstander in het westen en nog een in het oosten, dit was een te grote opgave voor de Polen. De verliezen waren zwaar, maar de verliezen aan Duitse zijde deden daar niet voor onder.

In het zuiden grensde Polen nog aan Hongarije. De 10^e Cavalerie-Brigade, de enige tankafdeling van het Poolse Leger onder commando van Kolonel S. Maczek, de latere commandant van de 1ste Poolse Pantser Divisie, wist samen met het Bergjagers-Bataljon naar Hongarije te ontkomen.

Via Joegoslavië, Italië (nam pas op 10 juni 1940 deel aan de oorlog) werd Frankrijk bereikt. Beide onderdelen werden door de Fransen opnieuw uitgerust en zouden worden ingezet bij de verdediging van Frankrijk.

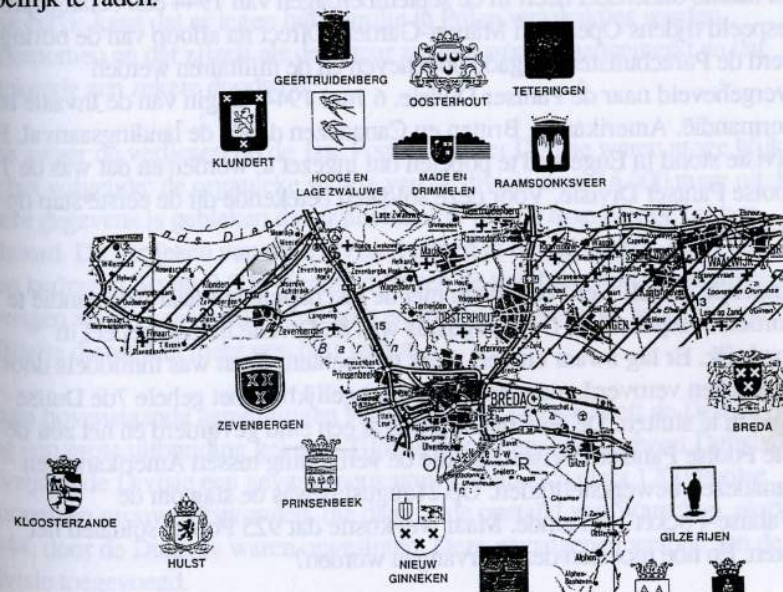
Voor de Bergjagers kwam het echter zover niet. In april overvielen de Duitsers Noorwegen en Denemarken; de Engelsen landden bij Narvik en kregen daarbij de steun van deze Poolse Bergjagers.

In juni moest Frankrijk capituleren en de Cavalerie-Brigade wist via veel omwegen, zelfs via Spaanse interneringskampen, Engeland te bereiken, waar enkele weken later ook de Bergjagers terecht kwamen na de Engelse aftocht uit Noorwegen. De Polen kregen de taak toegewezen om de Schotse oostkust te bewaken en te voorkomen dat aldaar de Duitsers een inval in de vorm van een landing zouden doen.

Polen, die voor de oorlog waren geëmigreerd meldden zich als vrijwilliger bij de Poolse onderdelen in Schotland. Gedurende het tweede halfjaar van 1940 en nagenoeg het hele jaar 1941 stond Engeland geheel alleen tegenover de Duitsers. Van augustus 1940 tot oktober van dat jaar werd Engeland door de Duitsers zwaar gebombardeerd. Grote steun had de Engelse luchtmacht toen van de Poolse luchtmacht, die eveneens op tijd de dans in Polen had weten te ontspringen. Voor de Engelsen waren de Polen een welkome versterking. De

Duitse luchtmacht leed zware verliezen en rustig kan gesteld worden dat een van de zes neergeschoten Duitse vliegtuigen het werk was van de Poolse vliegers. In het kader van de Leen- en Pachtwet kreeg Engeland van de Verenigde Staten materiële hulp. Meer was er niet.

22 Juni 1941 viel Duitsland de Sovjet-Unie binnen. Ongenadig kregen de Russen ervan langs. Verloren veel soldaten, vooral aan krijgsgevangenen, maar ook veel grondgebied. Bij het terugtrekken van de Russen hadden zij wel een blok aan het been: de Poolse krijgsgevangenen van september 1939. Op schandelijke wijze hebben zij een deel van deze mensen geliquideerd. Later bleek dat er bij de vrijgelaten krijgsgevangenen opmerkelijk weinig officieren waren. In de bossen van Katyn ontdekten de Duitsers tijdens hun opmars massagraven en daar bleken de Poolse officieren begraven te zijn. Met de nodige ophef werd wel bekend gemaakt wat de Duitsers gevonden hadden. De Britse Premier, Winston Churchill, zag in de inval van de Duitsers in Rusland wel een mogelijkheid om de onder Engelse commando strijdende troepen te versterken met Poolse gevangenen uit Rusland. Rusland wilde namelijk circa 100.000 gevangenen vrijlaten op voorwaarde dat van de andere Polen een Pools Leger onder Russisch commando werd gevormd. Als je niets hebt en je kunt op bepaalde voorwaarden wat krijgen, is de uitslag niet zo moeilijk te raden.

Via Iran, Irak, Syrië en Palestina belandden de uit Rusland afkomstige Polen in Egypte. Als eerste eenheid werd de Onafhankelijke Poolse Infanterie Brigade gevormd, waarvan ongeveer 600 man roem hebben verworven bij de verdediging van Tobroek in Noord Afrika. Steeds meer Polen kwamen uit Rusland, maar onder hen weinig officieren. Van hen werd het II Poolse Legerkorps onder bevel van generaal Anders gevormd. Dit korps werd ingedeeld in het Britse 8ste Leger, samen met Zuidafrikaanse, Indiase, Australische en Nieuw-Zeeland troepen.

In 1943 kwam het Korps in Italië terecht. Het heeft roem verworven bij Monte Cassino waar, na vele maanden strijd door Amerikanen en Fransen, die bij het 8ste Leger waren ingedeeld, het niet lukten deze vitale bergtop te veroveren. Uiteindelijk waren het de Polen die er in slaagden het totaal vernielde Benedictijnenklooster in geallieerd bezit te krijgen. Het teveel aan militairen voor het II Legerkorps werd naar Engeland overgebracht en hiervan werd samen met de reeds in Engeland aanwezige Poolse legeronderdelen, de 1ste Poolse Pantser Divisie gevormd met daarnaast de Poolse Onafhankelijke Parachutisten Brigade.

Dit laatste onderdeel heeft in de septemberdagen van 1944 een belangrijke rol gespeeld tijdens Operation Market-Garden. Direct na afloop van de oorlog werd de Parachutisten Brigade opgeheven en de militairen werden overgeheveld naar de Pantser Divisie. 6 Juni 1944: Begin van de Invasie in Normandië. Amerikanen, Britten en Canadezen deden de landingsaanval. Eén Divisie stond in Engeland te popelen om ingezet te worden en dat was de 1ste Poolse Pantser Divisie. Voor deze soldaten betekende dit de eerste stap op weg naar huis.

Eindelijk: 28 juli werd begonnen met de inschepping om naar Normandië te worden overgebracht. Op 5 augustus was de Divisie in haar geheel in Frankrijk. Er lag zwaar en veel werk te wachten. Caen was inmiddels door de Canadezen veroverd, maar er was een mogelijkheid het gehele 7de Duitse leger in te sluiten. De omsingeling was al een eind gevorderd en het zou de 1ste Poolse Pantser Divisie zijn, die de verbinding tussen Amerikanen en Canadezen bewerkstelligden. Op 21 augustus was de slag om de "Falaise-Pocket" ten einde. Maar wel kostte dat 925 Poolse soldaten het leven. En hoe moesten deze vervangen worden?

Even weer een stukje politiek: Het ging de Duitsers in 1942 niet meer zo voor de wind, het was niet meer dat onoverwinnelijke leger. In Rusland werden zware klappen uitgedeeld en in het einde van dat jaar ging het in Afrika ook de verkeerde kant op. Mankracht werd minder, mannen werkzaam in de Duitse oorlogsindustrie, moesten het leger in. Zij werden op hun beurt, vervangen door arbeidskrachten uit de bezette gebieden en door krijgsgevangenen. Duitsland besloot de westelijke provincies van Polen te annexeren en het Duitse recht aldaar te doen laten gelden, waartoe ook de dienstplicht behoorde voor de manlijke bevolking. En zo kwamen er in het Duitse leger Polen terecht.

Velen van hen zijn in Normandië, maar ook op andere fronten door Amerikanen, Britten en Canadezen gevangen genomen en zij konden toetreden tot de Poolse onderdelen. Hiervan werd veel gebruik gemaakt en zij kunnen gerekend worden tot de meest fanatiekelingen. Uit ervaring hadden zij ondervonden wat SS, Grüne Polizei, SD en meer van die instellingen betekenden.

Onder een schuilnaam werden zij bij de Poolse onderdelen ingedeeld. Dat was voor het geval zij door de Duitsers gevangen genomen zouden worden. Dan bestond de kans dat er tegen hun familie in Polen wraakacties werden ondernomen en dat zijzelf als deserteur zouden worden aangemerkt en dat betekende een zekere doodstraf.

Hoe zwaar de verliezen bij de 1ste Poolse Pantser Divisie waren moge blijken uit het volgende: de organieke sterkte van de divisie was: 16.000 man; uit de latere gegevens is gebleken dat er uiteindelijk 25.000 man hiertoe hebben behoord. De verliezen van deze divisie hebben in de tijd gezien, dus 9.000 man bedragen. Ruim 2.000 hiervan moesten de strijd met hun leven geven, de overigen waren gewonden, vermisten en zieken, die voor het vervullen van militaire dienst niet meer geschikt waren.

Naast bovenstaande aanvullingen van de Pantser Divisie heeft de Divisie ook nog een grote uitbreiding gekend. Tijdens de opmars in noordwest Duitsland bevrijdde de Divisie een gevangenenkamp, waarin zich circa 1700 Poolse mannen en vrouwen bevonden, die daar na de opstand van Warschau, oktober 1944, door de Duitsers waren opgesloten. Deze gevangenen werden aan de Divisie toegevoegd.

Dit artikel zou niet compleet zijn (overigens zouden wij er andere Polen mee te kort doen) door andere Poolse eenheden niet te noemen. De nagenoeg gehele Poolse Marine slaagde er in om aan de Duitsers te ontkomen. Gedurende de gehele oorlog heeft zij deel uitgemaakt van de Engelse Marine. Daadwerkelijk nam de Marine deel aan de invasie in Normandië door het geven van vuursteun. De duikboot ORZEL is zelfs naam gemaakt en in daardoor beroemd geworden. Voorts slaagde de Poolse Marine erin bij het uitbreken van de oorlog belangrijke apparatuur mee te nemen naar Engeland, waardoor de gehele geheime oorlogscodes van de Duitse berichtendienst bekend was.

De Poolse Luchtmacht is in dit artikel al eerder ter sprake gekomen. Dat waren de jachtvliegtuig-bemanningen. Maar de Poolse piloten bemanden ook bommenwerpers van de Royal Airforce. Zij nemen deel aan de uitgebreide luchtaanvallen op Duitsland. Veel bemanningsleden verloren daarbij het leven.

Op de begraafplaats Crooswijk in Rotterdam zijn vele tientallen leden van de Poolse Luchtmacht begraven.

In Polen zelf heeft het Partizanen Leger van zich doen spreken. In het Europees gedeelte waren tijdens de Tweede Wereldoorlog ruim 500.000 Polen bij de strijd betrokken. Dat betekende dat Polen, na Rusland, Amerika en Groot Britannië, de vierde plaats innam wat mankracht betreft in de strijd tegen de Duitsers.

Frank van der Poll

WAT DEED DE 1 STE POOLSE PANTSER DIVISIE IN NEDERLAND?

door Jos van Alphen, Dorst

1944

15 SEPTEMBER: Eenheden van de Divisie overschrijdend de Nederlandse grens bij De Klinge in Oost Zeeuws-Vlaanderen.

17 SEPTEMBER: Hulst en omgeving bevrijd. Die dag luchtlandingen bij Arnhem, Nijmegen en Eindhoven. Het 2de Britse Leger zet aanval bij Valkenswaard in.

18 SEPTEMBER: Slag om het Kanaal Axel-Hulst. 75 Poolse militairen sneuvelen daarbij.

19 SEPTEMBER: Axel bevrijd.

20 SEPTEMBER: Met de bevrijding van Sas van Gent, Sluiskil, Terneuzen, Kloosterzande, Hontenisse, Zaamslag en Perkpolder is geheel Oost Zeeuws-Vlaanderen in handen van de Polen.

04 OKTOBER: Polen trekken bij Baarle-Nassau over de Belgische grens, bevrijden deze Gemeente ook. 1ste kennismaking tussen Brabanders en Polen.

05 OKTOBER: Alphen wordt bevrijd, maar moet weer opgegeven worden. Meer dan 350 Polen sneuvelen hier in de gevechten tot 27 oktober.

22 OKTOBER: Operation Pheasant wordt ingezet met als doel het gebied rond de haven van Antwerpen inclusief geheel Noord-Brabant, veilig te stellen om de

haven van genoemde stad in gebruik te nemen als aanvoerhaven voor de bevoorrading van 21ste Army Group. Hiertoe zetten de Engelsen en Canadezen bij Kalmthout in België de aanval in, die vooral bij de Canadezen zware verliezen met zich mee brengt.

22 OKTOBER: In het Pheasant-verband openen de Polen bij Baarle-Nassau de aanval. Alphen wordt nu echt bevrijd en Gilze wordt ook van de vijand verlost.

De Polen bereiken de spoorlijn Breda-Tilburg.

Die dag wordt de beslissing genomen, dat de 1ste Poolse Pantser Divisie in de richting Breda zal oprukken.

28 OKTOBER: Bavel en Dorst, de laatste 2x, worden op de Duitsers veroverd.

Poolse eenheden bereiken in Breda: Ginneken, Ijpelaar (dat geheel in brand raakt) en de Driesprong.

29 OKTOBER: De Polen bevrijden Breda. De Canadezen nemen Ulvenhout en Galder voor hun rekening en zuiveren tevens het MASTBOS.

30 OKTOBER: Polen bevrijden Teteringen en Prinsebeek. Oosterhout wordt bevrijd door de 7th British Armoured Division.

31 OKTOBER: Polen doen een aanval over de Mark bij Nieuwe Veer ten noorden van Prinsebeek. Zij kunnen het gevormde bruggehoofd niet behouden en zijn gedwongen dit met zware verliezen op te geven. 52nd Highlanders Infantry Division

bevrijdt Raamsdonk en het oostelijk gedeelte van Raamsdonksveer.

01 NOVEMBER: Raamsdonksveer geheel bevrijd. Landingen op Walcheren door Britse Commandotroepen, Canadezen vanuit West Vlaanderen. Canadezen tussen Hoogerheide en Bergen op Zoom doen aanval op de Kreekrakdam richting Zuid-Beveland.

02 NOVEMBER: Bergjagersbataljon en 8ste Infanterie-bataljon van de Poolse Pantser Divisie worden gehegroepeerd en bereiden zich voor op de aanval over het Markkanaal ter hoogte van Ter Aalsterbrug.

03 NOVEMBER: Te ca 21.00 uur wordt aanval ingezet met zwaar artillerie-bombardement, uitgevoerd door de Poolse Divisie-Artillerie, Canadese Artillerie en ook de Artillerieafdeling van de Prinses Irene Brigade. Met succes wordt daarna de overtocht door de Bergjagers en 8ste Infanterie Bataljon uitgevoerd.

04 NOVEMBER: Polen bevrijden: Den Hout, Made, Terheijden, Wagenberg en Helkant.

05 NOVEMBER: Op alle gebied gaat de opmars voort, vele dorpen worden die dag bevrijd: 1ste Poolse Pantser Divisie: Drimmelen, Hooge Zwaluwe, Zevenbergschen Hoek en Geertruidenberg;

104e Amerikaanse Infanterie Divisie maakt het mogelijk dat het Rood-Wit en Blauw in Zevenbergen kan worden uitgestoken.

De Engelse 52ste Infanterie Divisie brengt vrijheid in Klundert.

06 NOVEMBER: Lage Zwaluwe wordt zonder tegenstand bevrijd.

07 NOVEMBER: Duitsers vernielen de beide Moerdijkbruggen.

08 NOVEMBER: Met het afschieten van 2500 anti-tank-granaten op de Steenweg te Moerdijk wordt een opening geforceerd tussen twee zogenaamde Road-Blocks, die tanks moesten blokkeren. Die avond wordt de rand van Moerdijk door de Polen bereikt.

09 NOVEMBER: Een voor 80% vernield en beschadigd Moerdijk wordt bevrijd.

Operatie Pheasant is hiermee voltooid en er kan begonnen worden de

Wester-Schelde mijn-vrij te maken, zodat de haven van Antwerpen door de geallieerden in gebruik genomen kan worden.

15 NOVEMBER: Engelsen en Canadezen dragen het door hen bevrijde gebied ten zuiden van Hollands Diep en Maas aan de Polen over. Zij verblijven aldaar tot eind maart 1945.

16 DECEMBER: Duitsers starten hun Ardennen offensief. Doel: herovering van de haven van Antwerpen en de Amerikaanse troepen van de 21ste Army Group te scheiden. De Duitsers slagen er niet in om in België over de Maas te komen, maar het lukt Duitse parachutisten, als infanterie gebruikt, bij Capelse Veer de Poolse linies te penetreren. De verliezen aan Poolse zijde bedragen ca 350 man. Met behulp van Canadese Artillerie en tanks lukt het wel de posities te behouden.

1945

Eind maart/begin april verlaat de Poolse Pantser Divisie haar inmiddels zo vertrouwde gebied in Noord Brabant.

Via Nijmegen gaat het Duitsland in. Münster wordt veroverd en de opmars-richting gaat dan Noordwaarts. Het Verkenningsregiment samen met 2de Pantser Regiment en Bergjagers Bataljon trekken bij Coevorden, dat inmiddels door Canadezen is bevrijd, Oost Drenthe binnen.

Binnen enkele dagen worden Oost Drenthe en Zuidoost Groningen bevrijd.

Korte tijd later worden de door de Polen bevrijde gebieden door de Canadezen overgenomen.

5 MEI: Duitse Leger capituleert in noordwest Europa met uitzondering van Noorwegen.

8 MEI: Duitsland aanvaardt algehele onvoorwaardelijke capitulatie. De oorlog in Europa is ten einde. Van 01.09.1939 tot 8 mei 1945 is 2076 dagen en bij de 1ste Poolse Pantser Divisie waren soldaten die al die tijd niets van thuis hebben gehoord.

Het was afgelopen met de strijd. De geallieerde soldaten gingen terug naar huis, maar niet de POLEN....., toen begon eigenlijk al de Koude Oorlog. Generaal Maczek heeft eens gezegd: THEY LIBERATED OCCUPIED COUNTRIES, BUT THEY DIED FOR POLAND (Zij bevrijdden bezette landen, maar zij stierven voor Polen).

En daarom zouden wij daaraan willen toevoegen:

BUT FREEDOM IN THEIR OWN COUNTRY WAS NOT GIVEN TO THEM (doch vrijheid in hun eigen land was hun niet gegeven).

De beide artikelen over de 1ste Poolse Pantser Divisie zijn overgenomen uit de

publikatie ter gelegenheid van het Volleybal-Bevrijdings-Tournoi "WEST BRABANT 50 JAAR BEVRIJD"

Op 6 november a.s. vinden vanaf 10.00 uur in het Sportcentrum aan de Topaaasstraat in Breda festiviteiten plaats, waaronder een volleybaltournoi, waarbij geld wordt ingezameld voor een op te richten gedenkteken in Warschau voor de 1ste Poolse Pantser Divisie (postbank 55 99 099 of bankrekening 50 37 58 825, beide t.n.v. Stichting Org. Volleybaltournoi "WEST BRABANT 50 JAAR BEVRIJD")

HET EMBLEEM VAN DE 1STE POOLSE PANTSER DIVISIE

Na de oprichting in Engeland in 1942 moest er voor de 1ste Poolse Pantser Divisie een embleem komen.

Hiertoe werd een prijsvraag uitgeschreven.

Ritmeester Stanislaw Glaser van het regiment 10 Pulk Dragonów werd de winnaar.

Het embleem stelt voor een aantal op een helm van een ruiter gestoken gestileerde adelaarsveren. Het zijn er dertien. In Londen is de dagorder erop nagezien, doch daarin wordt met geen woord gerept over het aantal veren. Elke oud-strijder zal bevestigen dat het er dertien moeten zijn. Dit gegeven is verklaarbaar doordat in de militaire heraldiek dikwijls de "omgekeerd" bedoeling wordt geuit; men tart aldus het noodlot, leeft dicht bij de dood, vandaar het ongeluksgetal in de vorm van de dertien veren.

...embleem 1. Poolse Pantserdivisie...

Het embleem werd op de linker mouw gedragen, doch het werd eveneens aangebracht op de voertuigen. In vergrote vorm werd het bij allerlei plechtigheden, zoals parades en dergelijke, mee gevoerd.

Het gegeven van de adelaarsveren heeft een lange voorgeschiedenis.

Cultuurhistorisch zeer interessant, omdat in feite eigenlijk tot op de dag van vandaag in de historie niet veel veranderd is. Ruim 300 jaar geleden dreigde het gevaar dat de Turken in het Oosten, en in het Zuiden de Moren, Europa zouden overspoelen. In feite het begin van een godsdienstoorlog, want zowel de Turken als de Moren waren Muzelmannen en dus aanhangers van Allah. Ze zouden nu dus Moslims genoemde worden.

De Leer van Allah moet te vuur en te zwaard over de hele wereld verbreid worden en zij waren daar 300 jaar geleden al druk mee bezig.

Een zeer belangrijk moment in de opmars van de Muzelmannen was de slag bij de Kahlenberg bij Wenen. Toen stond voor Wenen een overweldigende strijdmacht Turken gereed om de westelijke strijdkrachten een vernietigende nederlaag toe te brengen. Op het moment dat zij de Donau-laagvlakte binnen zouden kunnen komen hadden zij vrije toegang tot heel Europa.

Buiten de stad Wenen, door de Wiener Grinzing omhoog gaande, kom je op de Kahlenberg. Niet zo'n hoge berg, maar je kunt van daar af wel de hele omgeving goed overzien. Op de Kahlenberg stond een Europese strijdmacht verzameld, met onder andere Oostenrijkse en Poolse troepen. Men zag met lede ogen aan dat ze in een eventuele strijd niet veel kans hadden. Maar..... de opperbevelhebber, de Poolse Koning Jan Sobieski, had een krijgslist bedacht. Hij had de beschikking over een zware ruitery. Deze werd voorzien van lange stokken die van de rug tot aan de helm liepen, in deze stokken werden adelaarsveren gestoken. Toen de Turkse Horden zich in beweging zetten om Sobieski en de zijnen aan te vallen, stormde de Poolse ruiters in galop de Kahlenberg af. Door het verschrikkelijke lawaai van de ritsele en fladderende adelaarsveren raakten de Turkse gelederen in verwarring. Men kende dit geluid niet. Het geheime wapen bracht onzekerheid teweeg.

Plotseling draaiden de hordes om en namen de vlucht. Daarmee waren de Turken verslagen en was de opmars van de Islam voorlopig gekeerd. Dit gebeuren heeft in de geschiedenis van Polen een zeer grote plaats in. Het beste bewijs daarvan kun je vandaag de dag nog op de Kahlenberg zien. Er staat een kapel met een museum waar deze slag uitgebreid wordt gedocumenteerd.

Jos van Alphen, Dorst

“OPERATIE REBOUND”

overgenomen door Henk Merkx uit het gelijknamige boek

De bevrijding van de Westhoek door het Geallieerde leger vond plaats onder de codenaam "Operatie Rebound". Zij omvatte de militaire acties in onder meer Dinteloord, Fijnaart en Heijnigen, Hooge en Lage Zwaluwe, Klundert, Moerdijk, Oud Gastel, Stampersgat Standdaarbuiten, Steenberg, Willemstad en Zevenbergen.

Een gedetailleerd overzicht van deze militaire actie in het najaar van 1944, is weergegeven in een publikatie die laatstelijk verschenen is onder de gelijknamige benaming van deze codenaam: "Operatie Rebound". Deze is tot stand gekomen door Stichting Historisch Onderzoek Tweede Wereldoorlog. Uit deze publikatie zijn de onderstaande gegevens overgenomen:

-- In de periode tussen zaterdag 28 oktober en maandag 6 november 1944 (iets langer dan een week), zijn bij deze actie, aan de zijde van de Geallieerde eenheden, in totaal 246 militairen gesneuveld. Deze verliezen bedroegen aan Engelse zijde 53 man, aan Amerikaanse zijde 100 man, aan Poolse zijde 54 man en aan Canadese zijde 39 man.

-- De verliezen aan de Duitse zijde binnen deze zelfde periode en dezelfde actie bedroegen totaal 284 militairen.

-- Hooge en Lage Zwaluwe zijn bevrijd door de Polen; zij verloren daarbij in totaal 12 militairen.

-- Aan Duitse zijde bedroeg dit verlies 21 man.

De namen van de Poolse militairen, gesneuveld in Hooge en Lage Zwaluwe, zijn:

- Sgt. S. Tyburcy (op zondag 5 november);
- L.Cpl. J. Boron (op zondag 5 november);
- L.Cpl. J. Czajko (op zondag 5 november);
- Pte. A. Grinholz (op zondag 5 november);
- Lt. J.A. Herman (op zondag 5 november);
- Cpl. P. Krykala (op zondag 5 november);
- Pte. B. Lamkowski (op zondag 5 november);
- Cpl. W. Plucinski (op zondag 5 november);
- Pte. M. Stuwe (op zondag 5 november);
- L.Cpl. K. Szcotka (op zondag 5 november);
- Pte. J. Myszke (op maandag 6 november);
- L.Sgt. J. Plomin (op maandag 6 november).

Zij liggen allen begraven op de Poolse militaire begraafplaats op het Ereveld (Pools War Cemetery), gelegen aan de Ettense Baan te Breda.

Mede gelet op bovenstaande data en het gegeven dat Hooge Zwaluwe bevrijd is op zondag 5 november, mag hieruit de conclusie getrokken worden dat zij die gesneuveld zijn op 5 november, gevallen zijn in Hooge Zwaluwe, met name bij de hevige strijd vanaf de molen Zeldenrust tot aan de haven.

De namen van de Duitse militairen, gesneuveld in Hooge en Lage Zwaluwe, zijn:

- Kp. G. Madreiter (op zaterdag 28 oktober);
- Kp. W. Zöllmer (op zaterdag 28 oktober);
- Kp. W. Becherer (op zondag 29 oktober);
- Gfr. W. Deppner (op woensdag 1 november);
- Gfr. P. Meinhold (op woensdag 1 november);
- Grn. R. Gantenberg (op zaterdag 4 november);
- Kp. E. Uthoff (op zaterdag 4 november);
- Kp. A. Reichert (op zaterdag 4 november);
- Flg. H.H. Schneider (op zaterdag 4 november);
- Flg. A. Schwartz (op zaterdag 4 november);
- Uffz. P. Jugel L.Zwaluwe (op zaterdag 4 november);
- Ogfr. J. Berscheid (op zondag 5 november);
- Uffz. W. Bathelt (op maandag 6 november);
- Uffz. J. Heinsch (op maandag 6 november);
- Ogfr. O. Kellerer (op maandag 6 november);
- Ogfr. G. Kuchenbecker (op maandag 6 november);
- Ogfr. E. Reichel (op maandag 6 november);
- Gfr. R. Reinhold (op maandag 6 november);
- Kp. A. Kops (op zondag 5 november);
- Kp. R. Erber (op zondag 5 november);
- Kp. K. Witte (op maandag 6 november).

Zij liggen allen begraven op de Duitse militaire begraafplaats te IJsselsteyn (Limburg).

VERHAAL VAN DE BIESBOSCH-CROSSINGS IN DE PERIODE VAN NOVEMBER 1944 TOT MEI 1945

door M. Hoevenaar, Lage Zwaluwe

Een stukje hierover schrijven alsook, vanzelfsprekend, over de Line-crossers is niet zo eenvoudig, temeer daar een en ander beknopt dient te worden weergegeven.

Graag wil ik beginnen met 'n korte uiteenzetting over de organisatie. Om alles zo goed mogelijk te kunnen begrijpen, zetten we de klok zo'n vijftig jaar terug: 1940-1945. Nederland in oorlog, weinig militaire inzet, vele Nederlanders gedwongen of in vrijwillige dienst van de bezetters. Door ieder rechtgeaard Nederlander werd de vijand natuurlijk gehaat. Een manier om hem te overwinnen was niet zomaar voorhanden. Op verschillende plaatsen in ons land werden illegale verzetsgroepen gevormd.

De groep waaronder de crossers ressorteerden was de groep ALBRECHT H.G.

Albrecht was de schuilnaam van een jong beroepsofficier van het Nederlandse leger. Zijn echte naam is H.G. de Jonge. In juli 1942 "ontvlucht" deze officier Nederland en bereikt via, via, in november 1942 de Engelse plaats Bristol. H.G. de Jonge wordt daar opgeleid tot organisator-parachutist. Na zijn opleiding wordt hij op 12 maart 1943 bij Hooghalen in Drente gedropt. Zijn opdracht? Informatie verschaffen aan de Nederlandse inlichtingendienst te Londen, informatie op verschillend gebied.

De groep ALBRECHT opereerde overal waar verzet was of werd verwacht, hoofdzaak bleef, belangrijke rapporten, instrumenten of personen, hoe dan ook, veilig in goede handen te brengen.

Toen dan ook in november 1944 het Zuiden bevrijd was en de Frontline boven de grote rivieren kwam te liggen, deed "Albrecht" zijn intrede en begon met zijn mannen aan de crossings. In totaal werd 374 maal de Frontline overschreden. Dit voor de route Sliedrecht-Lage Zwaluwe en Werkendam-Lage Zwaluwe tezamen.

Eén zo'n crossing wil ik u, lezer, graag mee laten beleven voorzover mogelijk. Bij deze geef ik u de inhoud van een brief weer, die ik persoonlijk vele jaren na de oorlog mocht ontvangen van Mr. J.P. van Alten. Ten tijde van zijn crossing als passagier was hij agent Bureau Inlichtingen. Uiteraard geef ik u de inhoud verkort weer.

Het verhaal van een crossing

Begin maart 1945 kom ik na enige voorbereiding aan in Het crosserscentrum te Lage Zwaluwe, Hotel Centraal, wat beheerd werd door C. de Visser. Daar nu, was voor mij het wachten op een crossing. Deze crossing hield in: vertrek haven Lage Zwaluwe, oversteek Hollands Diep, de Nieuwe Merwede op, tot voorbij de kop van 't Land, waarna via Helsluis, Sliedrecht zou worden bereikt.

Een vaartocht van plusminus 18 km, tijdsduur: niet voorspelbaar.

Het land, watergebied ten noorden van de Brabantse wal was Duits frontgebied. Lage Zwaluwe was reeds maanden bevrijd.

Drie factoren waren voor het welslagen van een crossing van het grootste belang, namelijk:

1. De stand van de maan (bij voorkeur donkere nacht);
2. Het getij (stroom mee: minder energie, minder lawaai);
3. Het weer (vooral mist is voor velen moeilijk, alsook veel wind).

Begin maart 1945 lijkt alles in orde voor een crossing. We zouden met meerdere kano's varen vanuit de haven van Lage Zwaluwe. De kano's, uitgerust met geruisloze electromotoren lagen vrij diep, daarbij was er een behoorlijke golfslag. Het gevolg was dat we aan het begin van de Nieuwe Merwede besloten terug te keren. De boot waarin ik zat werd gevaren door twee mannen uit Sliedrecht.

Helaas, eerste poging mislukt.

De volgende avond werd een nieuwe poging ondernomen, nu met grotere boten. Door de sterke stroom was het zwaar roeien. Niet ver van de Kop van 't Land werden we beschoten. Besloten werd terug te keren naar Lage Zwaluwe.

Helaas, tweede poging mislukt.

De volgende avond: De tijd dringt en de maanstand wordt steeds ongunstiger, alsook het getij. Ondanks dat, werd besloten nog een poging te wagen.

Aan de kade lagen enkele roeiboten klaar voor de overtocht.

De boot van Aaike van Driel was reeds bezet, hij had er al 53 (!) crossings opzitten en was toen een beetje zwaarmoedig gestemd.

Ik besloot, - maar kon niet anders-, bij die andere crosser in te stappen, nooit eerder had ik die man gezien.

Na de oversteek van het Hollands Diep voeren we de Nieuwe Merwede op. Er stond een sterke tegenstroom en mijn roeier moest er hard aan trekken. Ik

voelde me wat onbenullig, want ik zat op de achterbank met een coltpistool naast me, "voor het geval dat". Maar de man voor me moest wel het werk doen. Hij was een sterke figuur die geen krimp gaf. We spraken niet veel onderweg, ook al omdat de inspanning van de roeier alle energie vroeg. De andere boten zagen we niet meer, maar die waren, zoals we later konden constateren wel in de buurt. Moeizaam kwamen we bij de Kop van 't Land. Toen we daar waren, was de stroom zo sterk, dat we ondanks alle krachtsinspanning niets vooruit kwamen. Op hetzelfde moment hoorden we aan de westkant kettingen rammelen. Het was de pont die overging. Als we niet weg konden komen, liepen we de kans te worden gezien. Op mijn vraag: "kunnen we hier weggkomen?", zei de roeier: "Ik kan niet harder." Toch zijn we verder gekomen en achter ons hoorden we de mitrailleurs ratelen; kennelijk waren de Duitsers in de aanval gegaan.

Met een bovenmatige krachtsinspanning wist mijn roeier onze boot net voorbij de Kop van 't Land onder de westelijke wal te krijgen, waar de stroom minder sterk was. We lagen zo dicht onder de wal dat wij de Duitsers op de kade en het vuur van hun sigaretten konden zien. Onze boot zagen ze niet.

Even verder naar boven lagen een aantal boten onder de wal. De roeier zei me dat het crossboten waren die lagen te wachten tot de kust veilig was om verder naar de Brabantse wal te gaan, ze zouden de stroom mee hebben. Wij niet, integendeel. We voeren voorbij en sleepten in de luwte de boot op de zanderige oever en trokken hem over een dam, naar een kreek. Intussen vroegen we ons af, wat er achter ons gebeurd kon zijn, misschien iets met de pont of zo? Nadat we door de kreek waren gevaren, kwamen we in de Helsluis, waar we door de sluiswachter werden geschut. Dat was toch een merkwaardige ervaring, zo'n sluiswachter midden in vijandig gebied die zijn instructies gaf, alsof hij met pleziervaarders te doen had. We passeerden de sluis en kwamen in de Beneden Merwede tegenover Sliedrecht.

We staken de rivier over en arriveerden bij Bertus van Gool, de cross-master van Sliedrecht. Toen het morgen werd, kreeg ik van iemand van de organisatie een fiets. Mijn roeier heb ik niet meer gezien. Later hoorde we wat er achter ons was gebeurd. De boot van Aaike was gepakt, allen werden daarna vervoerd naar het Haagse Veer in Rotterdam. Aaike werd op 30 april 1945 misdadig gefusilleerd. Hij was 39 jaar oud.

Dit was het verhaal van mijn crossing. Op dergelijke tochten in de oorlog kwam je allerlei mensen tegen die je hielpen of waarmee je iets ondernam. De meesten vergat je, maar mijn roeier kon ik niet vergeten. De gedachte dat ik die man wilde terugzien, liet mij niet los. Hij was een andere crosser dan die,

uit het Noorden van de Biesbosch. Vele jaren daarna ben ik er achter gekomen wie "mijn roeier" was. Het was Koos Hoevenaar uit Lage Zwaluwe, waar hij met "oos" Moek en zijn dertien kinderkes in een klein huisje woonde. Het was een gastvrij gezin, dat, naar onze indruk, door "oos moeder" aardig bij elkaar werd gehouden. We hebben de spannende tocht van toen nog eens rustig over gedaan. Koos was een man van het water en wist er goed de weg. Hij was een eenvoudig man, die recht op z'n doel afging, aldus Mr. J.P. van Alten.

Vermeld dient te worden dat Koos Hoevenaar in het verzet werkzaam was vanaf 1942. Het crossingswerk wat hij deed werd geregeld door verzetsgroep "André". Hoofd van verzetsgroep "André", was Jos van Wijlen met de rang van kapitein.

Kapitein André stond als cross-master van het Zuiden direct in verbinding met Bureau Inlichtingen in Eindhoven. Koos werd, samen met anderen op 14 juli 1949 gedecoreerd met de "Bronzen Leeuw". Plaats van handeling was Sliedrecht, dat in 1944-1945 het centrum van de "crossen" was.

Alle "Albrecht" medewerkers ontvingen na de oorlog het rapportageboek "Albrecht meldt zich", wat voor mij als informatiebron dienst deed.

M.Hoevenaar, Lage Zwaluwe

Koos en Anneke Hoevenaar temidden van hun 13 kinderen. Deze foto werd gemaakt t.g.v. hun zilveren bruiloft in 1950.

ZWALUWNAAR IN DE OORLOG BETROKKEN BIJ HET BERUCHTE "ENGLANDSPIEL"

door Piet Marijnissen

De regering in Londen wilde graag over enkele contactpunten in Nederland beschikken. Zo kon zij wellicht op de hoogte blijven van de toestand hier en ook in het belang van de geallieerde oorlogvoering. Reeds in augustus 1940 werd de eerste geheime agent in de buurt van Sassenheim gedropt. Het is hem zelfs gelukt met twee zenders naar Londen te seinen. Inlichtingengroepen zorgden voor de door te geven berichten. Helaas mislukte zijn terugreis naar Engeland en de dappere jongeman werd gefusilleerd.

Na hem zijn nog drie agenten gedropt en in 1941 konden enkele maanden lang berichten worden overgeseind. Een gevolg was, dat de regering graag enkele mensen naar Engeland wilde laten komen. Om dat te bewerkstelligen werd iemand bij Scheveningen aan land gezet. Bij de voorgenomen terugreis was evenwel verraad in het spel en Frans Goedhart en Wiardi Beckman werden door de Duitsers op het strand gearresteerd. Het was helaas niet het enige laffe verraad. De Engelse Geheime Dienst zette zelfs, zonder het te weten, een oud N.S.B.-er aan land, die zijn geheimen aan de Duitse contra-spionnagedienst verried. Zo begon die fatale periode, die de geschiedenis in is gegaan als "Het Englandspiel". Alle gedropten werden onmiddellijk gevangengenomen en men bleef rustig naar Engeland doorseinen; daar had men lange tijd geen erg in het verraad. Toch heeft het net van inlichtingendiensten, dat ten slotte over geheel Nederland lag uitgespreid, enorm veel goed werk gedaan. De vele slachtoffers zijn voor een grootse taak gevallen.

In ons blad "De Burt" nr. 14 werd bij de namen van oorlogsslachtoffers ook de naam Michiel Pals uit Hooge Zwaluwe genoemd.

Over deze Zwaluwnaar nu, wilde ik graag een artikel schrijven, vooral ook om het feit dat dit "Englandspiel" een echt spionageverhaal is, dat de nodige slachtoffers heeft opgeëist. Het past zeer zeker in de herdenking: Nederland 50 jaar bevrijd.

Het bleek echter geen eenvoudige opgave hierover een artikel te schrijven, juist ook om het feit dat een voorval dat 50 jaar geleden heeft plaatsgevonden, de zaak moeilijk juist weer te geven is. Bovendien was de gehele geschiedenis zo gecompliceerd dat men er boeken mee heeft kunnen vullen.

Al op 28 augustus 1940 startte de kolonel Euan Rabagliatti van de Britse geheime dienst een actie om geheime agenten te parachutereren in het bezette Nederlandse gebied die door middel van zenders berichten door moesten

seinen over doelen welke gebombardeerd dienden te worden, activiteiten van de Duitse troepen, en het bewapenen van een ondergrondse beweging, die vluchtroutes voor neergeschoten geallieerde parachutisten kon organiseren. De eerste parachutist die werd afgeworpen was Lodo van Hamel. De codering die gebruikt werd was een dubbele, maar door een samenloop van omstandigheden braken de Duitsers de code, en infiltrerden de hele organisatie. Zo kon het gebeuren dat de ene parachutist na de andere door de Duitsers werd opgepakt, met alle desastreuze gevolgen van dien. Dit als korte inleiding om duidelijk te maken waar het uiteindelijk om ging.

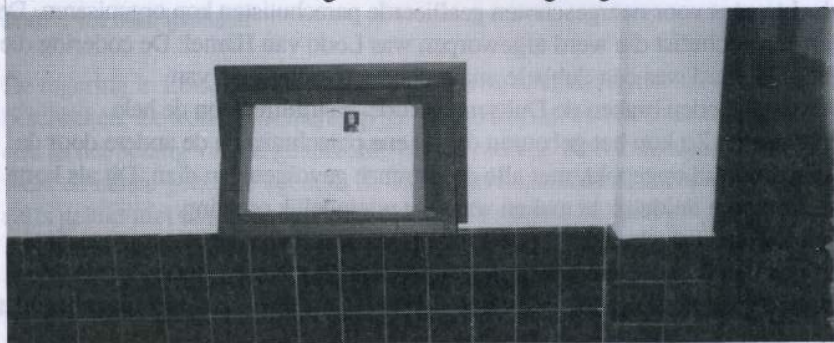
Laten we nu terugkeren naar de persoon Michiel Pals. Om alles op een rij te krijgen kon ik op de medewerking van de familie rekenen, maar al gauw bleek dat hoe goed bedoeld ook er toch te weinig gegevens beschikbaar waren, zodat men mij uiteindelijk adviseerde maar eens bij de Koninklijke Marechaussee te informeren. Een telefoontje naar de Marechaussee in de Dr. Batenburglaan te Breda leerde mij dat ik hier aan het goede adres was.

De adjudant Rijnders was zo vriendelijk de desbetreffende stukken op te zoeken, en zou mij terugbellen wanneer alles ter inzage lag. Zo kon het gebeuren dat ik enige dagen later de gast was van de Koninklijke Marechaussee in Breda. Daar in de hal hing de foto van Michiel Pals en Meindert Koolstra, die gelijk met hem gedropt was.

...Michiel Pals en Meindert Koolstra...

Verder maakte ik een foto van de kast het het Gulden Boek, waarin ook hij voorkomt en waarvan elke dag een blad wordt omgeslagen...

...Het Gulden gedenkboek...

Michiel Pals was een boerenzoon die met zijn vader en moeder en twee zusters woonde in de Zandstraat in Hooge Zwaluwe. Zijn vader had er een boerderijtje met zo'n zes à zeven koeien, heel normaal voor die tijd. Zijn vader had eigenlijk het liefst gezien dat Michiel ook boer zou worden, de andere twee kinderen waren immers meisjes. Maar Michiel dacht daar kennelijk anders over: hij wilde bij de Marechaussee. Hij kreeg zijn opleiding in Apeldoorn en hij werd marechaussee.

...Michiel Pals...

...geboortehuis Michiel Pals aan de Zandstraat...

In 1912 geboren te Hooge Zwaluwe lezen we in de stukken en in 1934 marechaussee, 22 jaren oud dus. In de meidagen van 1940 (Michiel is dan inmiddels 28 jaar oud) escorteerde hij met Pieter Kamphorst (45 jr.), Meindert Koolstra (25 jr.) het koninklijk gezin op de reis naar Engeland vanuit IJmuiden. Dat kunnen we lezen in het boek "Englandspiel" door Jelte Rep, blz. 217. Op 11 juni 1940 kwam hij in Engeland aan. Hij meldde zich daar als vrijwilliger bij het S.O.E. Dutch. Dat was Special Operations Executive, Nederland. Wat hun taak was, heb ik in het voorafgaande al duidelijk gemaakt: doorseinen van militaire gegevens.

Op 21 oktober 1942 sprong hij met Koolstra en Kamphorst af boven het bezette Nederland. Door het verraad van Van der Waals en Ridderhof en de activiteiten van de Duitse officieren Giskes en Schreieder, werd hij vlak na de landing al gevangen genomen en na de beruchte langdurige verhoren door de S.D. opgesloten in het voormalige seminarie te Haaren. Een imposant gebouw met het opschrift: "Deo Opt Max", aan de Algoede, Alhoge God gewijd. Dat lijkt wel erg vroom, maar dat waren de Duitsers toch echter niet. In april 1944 bracht men Pals met nog 27 anderen naar het kamp Rawitz in Polen en in september van dat jaar naar het concentratiekamp Mauthausen. Mauthausen was een van de beruchtste kampen. Meer dan 110.000 mensen werden er gedood met een gemiddelde van 1375 per maand. Bij het kamp hoorde de steengroeve met de "trap des doods", welke 186 ongelijke treden

telde, ook wel "de Weense Groeve" genoemd. Na hun aankomst en de gebruikelijke formaliteiten moesten ze naar de hoofdboort marcheren, angstig nagestaard door de andere gevangenen en de schrijvers van de "Schreibstuben". Het was deze mensen opgevallen dat de parachutisten niet de gebruikelijke draagbeugels droegen om de grote stenen te dragen. Ook werden ze vergezeld door SS-ers en Kapo's (Kamppolitie) die gewapend waren met bullepezen en slagwapens. Ze begrepen dat het SS-garnizoen zich voorbereidde op een orgie van geweld en sadisme.

In de officiële rapporten staat te lezen dat ze op de "vlucht doodgeschoten werden". De waarheid is echter anders, ze werden op deze trap met salvo's uit de mitrailleurs gedood. Ze kregen zware stenen door Joegoslavische gevangenen op de rug geladen. Zo moesten ze letterlijk met vallen en opstaan de trap op. Jelte Rep schrijft: "De Nederlanders en de Engelsen daalden weer de stijle trap af en op een paar honderd meter afstand lag het wijde, golvende Oostenrijkse landschap met zijn herfstbossen en hier en daar een boerderij. Het was een andere wereld." Beneden in de steengroeve kregen de parachutisten de zwaarste granietblokken "de trap des doods" op te sjouwen. Hoop hadden ze niet meer, maar ze wilden zo waardig mogelijk afscheid nemen van het leven. Toen ze bij het onderste gedeelte van de trap gekomen waren, wierpen verschillende hun stenen neer naar de SS-wachtposten, voor de moordende lopen van de mitrailleurs, rukten velen hun hemd los, om hun borst te ontbloten en riepen een laatste groet, die niemand begreep overigens. Op de kampbewoners maakten hun woorden meer indruk dan de venijnige salvo's der SS-ers.

Bij iedere bestijging van de "trap des doods" werd de groep kleiner, onder de moorddadige behandeling der SS-ers. De beulen sloegen met knuppels, bullepezen en geweerkolven waar ze de parachutisten maar raken konden. Als iemand was neergeslagen, gingen de SS-ers en de Kapo's door onder het brullen van: "Auf geht es" tot de ongelukkige weer overeind stond. Met de moed der wanhoop vervolgden de laatste parachutisten hun marteltocht. Tenslotte waren er nog een paar, die het sadistische geweld hadden overleefd. Zij werden in het schietveld van de wachtposten gedreven. Daar stierven ook zij, doorzeefd met kogels uit de machinegeweren. Voor het acht uur was, waren alle 28 parachutisten gedood. Hun lichamen werden afgevoerd naar het crematorium.

Omstreeks half 9 arriveerde een uitgeputte Hans Gogl in de "Lagerschreibstube". Hij plofte in een stoel, niet meer in staat het

noodzakelijke rapport over de liquidatie van de parachutisten te schrijven. Dit moest de kampschrijver maar voor hem doen.

Het werd een kort verslag. De parachutisten waren als steendragers te werk gesteld. Het steendragerscommando moest stenen uit de groeve omhoog brengen. Bij het bestijgen van de trap hadden verschillende hun stenen neergegoot en geroepen dat ze niet voor het Duitse rijk wilden werken. Daarna hadden ze geprobeerd te vluchten. Bij deze vlucht poging werden allen doodgeschoten. Het stervensuur kon niet exact vastgesteld worden en dus vulde de schrijver voor iedereen acht uur in de morgen in.

Anderen van de groep werden uit het kamp Vught op transport gesteld en op donderdag 7 september 1944 afgevoerd naar Oranienburg en Sachsenhausen. Ben Ubbink en Peter Dourlein wisten uit Haaren te ontsnappen. Door hun toedoen eindigde het Englandspiel uiteindelijk, nadat het 54 doden had gekost. Waar de Duitsers op gehoopt hadden. Plaats en tijd van de invasie, die aankondiging verkregen ze niet. Volgens Schreieder viel het volgende de Duitsers in handen:

15.200 kg springstof, 3000 stenguns, 5000 pistolen, 300 Brens (lichte mitrailleurs), 2000 handgranaten, 75 zenders, 100 landingslampen, 3 peiltoestellen, 300.000 patronen. 10 paar schoenen, f 450,00 aan geld, 200 fietsbanden, 10 regenjassen en 20 paar laarzen.

Aan parachutes in containers gedropt, bestemd voor de ondergrondse.

Pas op 3 april 1944 eindigde officieel het Englandspiel.

De enige herinnering kan men vinden aan de voet van "de trap des doods".

Daar is een eenvoudige gedenkplaat geschroefd tegen de kale rotswand, met de namen van de 47 parachutisten die daar werden vermoord.

...gedenkplaat op de plaats waar de as van de gevallen zich bevindt...

Op de plaats waar de as werd begraven, heeft de oorlogsgravenstichting een eenvoudige gedenksteen aangebracht en daarop staat te lezen:

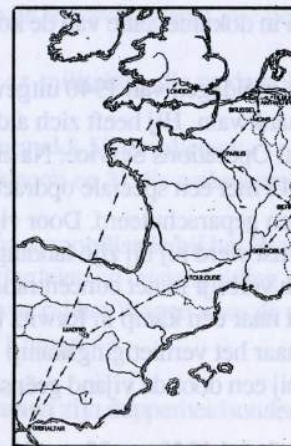
“Op zes en zeven september 1944 werden in dit kamp 40 Nederlanders en 7 Britse parachutisten die met een speciale opdracht boven Duits bezet gebied waren neergelaten door de nazi's om het leven gebracht. Hun lichamen werden in het kampcrematorium verbrand. Op deze plaats werd onder levensgevaarlijke omstandigheden door een aantal Joegoslavische en Russische gevangenen de as van de parachutisten begraven.

...onthulling gedenksteen in aanwezigheid van de familie...

Mogen wij bij deze gelegenheid nogmaals allen herdenken die de vrijheid betaalden met het offer van hun leven, hopen dat het niet vergeefs was en dat dit in de toekomst nooit zich zal herhalen.

Met dank aan de familie die ook foto's beschikbaar stelden en de Adjudant Rijnders van de Kon. Marechaussee.

...De lange (om) weg die Dourlein en Ubbink moesten volgen om vanuit Tilburg in Londen te komen...

In de persoonsbeschrijving van Michiel Pals lezen we:

Geboren 4 mei 1912 te Hooge Zwaluwe.

Michiel Pals is als vrijwilliger voor de Special Operations Service in Engeland, na parachutering in Nederland gevangen genomen en op 6 september 1944 bij een door de vijand geësceneerde vluchtpoging uit het vernietigingskamp Mauthausen doodgeschoten. Hem werd postuum het Bronzen Kruis toegekend.

...marechaussee kazerne, Breda...

Hieronder officiële teksten in dokumentatie van de kon. marechaussee:

Marechaussee Pals is in de meidagen van 1940 uitgeweken naar Engeland, waar hij op 11 juni 1940 aankwam. Hij heeft zich aldaar gemeld als vrijwilliger voor de Special Operations Service. Na zijn opleiding tot agent werd hij op 21 oktober 1942 met een speciale opdracht in het plan Holland naar Nederland gezonden en geparachuteerd. Door vijandelijke penetratie in de Engels-Nederlandse dienst werd hij bij zijn landing gevangen genomen. Na langdurige verhoren en een verblijf in het concentratiekamp te Haren, werd hij in april 1944 overgebracht naar een kamp in Rawitz (Polen). In september 1944 werd hij afgevoerd naar het vernietigingskamp Mauthausen. Op 6 september 1944 werd hij bij een door de vijand geëscendeerde vlucht poging doodgeschoten.

Bij Koninklijk Besluit van 2 mei 1953 no. 33 werd hem het Bronzen Kruis postuum toegekend met de volgende mutatie: 'Heeft zich door moedig optreden tegenover de vijand onderscheiden als agent van een geheime inlichtingendienst, die hem tijdens de jaren 1940-1945 uitzond naar een door de vijand bezet gebied, alwaar hij onder de uiterst moeilijke omstandigheden een levensgevaarlijke taak had te vervullen, die door vijandelijke tegenactie tot de dood leidde.'

Staat van dienst

9-4-1934 Verbonden als marechaussee te voet.

16-5-1941 Wachtmeester-titulair te voet.

18-6-1942 Tijdelijk wachtmeester te voet.

16-5-1944 Wachtmeester te voet.

Onderscheidingen

2-5-1953 Bij Koninklijk Besluit No.33 het Bronzen Kruis toegekend (postuum)

De heren Koolstra, Pals en Kamphorst zijn gelijktijdig als agent-parachutist vanuit Engeland gedropt op 22 oktober 1942 en bij de landing gevangen genomen; gedeporteerd via Haaren, Assen en Rawicz en "op de vlucht" neergeschoten.

Toelichting op de lijst van gevallenen KMAR en PT 1940-45

lijst van het Wapen vermeldt 118 gevallenen:

41 van hen behoorden in mei 40 reeds tot de KMAR,

13 waren afkomstig van de Rijksveldwacht, die per 1 maart 41 in het Wapen werd opgenomen;

de overigen waren allen ex-militairen, die na demobilisatie een verbintenis sloten voor 1 juli 1941.

De lijst van het Korps vermeldt 53 gevallenen:

16 sneuvelden in de meidagen en 37 die omkwamen in of tengevolge van het verzet.

Van hen dienden er 26 na demobilisatie bij het Wapen.

De benaming van de onderdelen en de aanduiding van de rang zijn weergegeven zoals het was bij het Wapen voor de reorganisatie van de Nederlandse politie per 1 maart 43.

Afkortingen achter de namen zijn dapperheidsonderscheidingen.

VZK verzetskruis

BL bronzen leeuw

BK bronzen kruis

KV Kruis van verdienste

MF Medal of Freedom

KCBC the King's Commendation for Brave Conduct

LIIBP Ridder in de Orde van Leopold II van België met palm.

OKBp Oorlogskruis van België met palm

MWB Medaille van de Weerstand België.

overige afkortingen:

OD Ordendienst

LO Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers

KP Knokploeg

RVV Raad van Verzet

BBO Bureau Bijzondere Opdrachten

SOE Special Operations Executive

BI Bureau Inlichtingen

Bronnen:

"Englandspiel" van Jeltrep.

De zus van Michiel in de Watertorenstraat.

P. Marijnissen.

DE KLOK VAN DE NEDERLANDS HERVORMDE KERK

Een herinnering uit de oorlogsjaren 1940-'45

door P. van Elzelingen

In de meimaand denkt men nog weleens terug aan het een of ander voorval uit de tijd van de Duitse bezetting van ons land. Het was een droevige geschiedenis of gebeurtenis, toen door de Duitsers op een kwade dag de kerkklok uit te toren van onze hervormde kerk naar beneden werd gehaald. Toen wij 's middags naar de hervormde vrouwenvereniging in de kerkeraadskamer gingen, stond daar de luidklok in een hoek van de kerk op het oude kerkhof klaar om meegenomen te worden. Het liep al zo'n beetje op het eind van de Duitse overwinningen in 1944. De klok die van zwaar koper was, moest omgesmeed worden tot wapens. Het werd door de bezetter geëist en wat moet je dan?

Het verweer was er wel. Geen een Zwaluenaar waagde zich aan de klimpartij. Zij hadden allemaal zogenaamd hoogtevrees. En toen moesten de Duitsers van armoe zelf dat zwaar karwei verrichten, al ging het dan niet met vriendschappelijke gevoelens en blikken tegenover die stijfhoofdige Hollanders.

Een paar jaar later in 1948 nam de hervormde vrouwenvereniging het initiatief om met een huis-aan-huis-collecte geld in te zamelen voor een nieuwe luidklok in de kerktoren. Het werd een succes. In enkele dagen tijd werd 1200,- opgehaald en bij de firma in Aarle-Rixtel een nieuwe koperen kerkklok besteld, zodat elke zondag de gemeente weer tweemaal opgeroepen werd om de morgen- en avonddiensten bij te wonen.

Een kerkklok is toch een onmisbaar iets in het dorpsleven in blijde en droeve dagen. Het was dan ook een feestelijke dienst in 1949 door Ds. P. de Reus geleid, toen de kerkklok ingewijd werd.

P. van Elzelingen

ZONDAG 17 SEPTEMBER 1944 MOERDIJK

door P. den Hollander

Gouden zonnestralen schenen
Over 't wijde Hollands Diep
Op die Zondag in september
Toen de dood zovelen riep.
En wie toen op Moerdijk woonde
Die vergeet voor eeuwig niet
Wat er in ons vissersdorpje
Op die morgen is geschied.
Vredig lagen in de haven,
Schokkers, rustend van het werk
En de mensen waren allen
Saam vergaderd in de kerk
Zachte orgeltonen ruisten
Door de ruimte naar omhoog
Vrome psalmgezangen klonken
Tot men biddend nederboog.
Maar toen kwam vanuit de verte
Over 't water een gerucht
't kwam steeds nader en motoren
Vulden brommend nu de lucht
Fluitend wierpen zij hun bommen
Op de kleine huisjes neer
Angstig blikte men ten hemel
"O, wil ons bewaren Heer!"
't gouden zonlicht werd verduisterd
Door een wolk van stof en steen
Muren storten in elkander
Men wou vluchten.
Maar waarheen?
Balken, planken, stenen, ruiten.
Vlogen door de straten rond.
En daaronder lagen velen
Bloedend, stervend op de grond.
Toen hun moordend werk gedaan was
Werd het stil. Zij vlogen heen.

En men kwam uit kerk en kelders,
Wat men zag was puin en steen
Kreunend riepen de gewonden.
Velen vochten met de dood
Schreiend zocht men zijn geliefden
Moerdijk was in grote nood.
Vluchtend trok men langs de wegen
Weg van eigen huis en haard
Droevig voor wat verloren ging
Dankbaar dat men was gespaard.
Brandend, eenzaam en verlaten
Aan de brede grote stroom.
Lag nu 't kleine vissersdorp
Wreed verstoord zijn stillen droom.
Na een tijd van zwerfen,
In den vreemde, ver van huis.
Kwamen velen weer naar Moerdijk.
Maar zij vonden er geen thuis,
Door granaten stuk geschoten.
Leeg geplunderd wat men zocht,
't was een prijs van bloed en tranen Waarvoor men de vrijheid kocht.
Op het oude, stille kerkhof
Is een kruis thans opgericht
Bij het graf van hen die vielen.
Op die zondag, schoon en licht. Ruisend gaat soms door de bomen
't avondwindje zacht en teer Fluisterend tot die 't willen horen. "Nooit, neen
nooit geen oorlog meer."

P. den Hollander 24 maart 1946

NAMEN VAN SLACHTOFFERS VAN OORLOGSGEWELD UIT DE WILLEBRORDUS - PAROCHIE TE HOOGHE ZWALUWE

Willemina van Haperen
Clasina Cornelia Merckx
Elizabeth Johanna Cornelia Merckx
Johannes Bossers
Cornelius Buijs
Adrianus Cornelius Anthonius Ligthart
Constantinus Adrianus Henricus Merckx
Johannes van Oorschot
Michiel Pals
Adrianus Stevens
Adrianus Michiel Wagemakers

Slachtoffers uit de woonkern Lage Zwaluwe:

Gerrit Dubbelman	Gijsbert Spandonk
Dingeman Polak	Piet Dubbelman AZn
P. Dubbelman Hzn	Herman van Bavel
Maurits Smits	Marinus van Bavel
Piet Polak Mzn	Jan Beljaars
Piet van Heyst	Adam Marijnissen
Marinus Marijnissen	Jan Schuurmans
Johannes Kooijmans	Echtpaar J.Schippers
Adrianus Hessels	Bert Welten
Nelis Meiwaard	Keesje Kooijmans
Kees de Rooijen	Anton Hofman
Gerrit Aertsen	Bastiaan Beversluis
Piet Dubbelman Lzn.	Dirk Polak
Marinus Zijlmans	

**FEITEN EN GEBEURTENISSEN ROND DE BEVRIJDINGSDAGEN
NOVEMBER 1944 OPGETEKEND DOOR MEJUFFROUW
CATHERINA NELEMANS**

door Arie Nelemans en Willem van Wezel

Arie Nelemans uit Dordrecht heeft vooraf zijn tante gepolst of zij bereid was in een speciaal interview haar betrokkenheid en belevenissen te vertellen voor het speciale nummer van de Burt. Na enige aarzeling was zij hiertoe genegen met de uitdrukkelijke wens haar niet te sterk op de voorgrond te plaatsen. Op zaterdagmorgen 1 oktober 1994 togen Arie Nelemans en Wim van Wezel naar haar adres, Kruisstraat 46 te Lage Zwaluwe om te praten over haar werkzaamheden gedurende genoemde periode.

Zij voerde haar opdrachten uit vanwege plichtsbefef, liefde en hulpvaardigheid voor de mens en vooral in dienst van haar Hemelse Vader. Ridderorde en geldelijke verdiensten voor haar werk in oorlogstijd heeft zij geweigerd.

...huis aan de Flierstaat...

Korte Voorgeschiedenis:

Haar ouders en voorouders hebben gewoond in de Flierstraat 55 te Lage Zwaluwe; vanaf 1840 is bekend, dat de 'Nelemansen' een aannemersbedrijf hadden. Verder in de geschiedenis, (de familie heeft een familiewapen) is de nam Nelemans al geregistreerd vanaf 1555 in Lage Zwaluwe. Sommige van de verre familieleden waren bestuurders, als schepenen.

Het is duidelijk, dat mejuffrouw Nelemans, (onder deze naam geniet zij landelijke bekendheid) een geboren Zwaluwse is. Zij heeft de gezegende leeftijd van 80 jaar al bereikt.

...Flierstraat van voor 1940...

Jaren 40

Voor de oorlog was mejuffrouw Nelemans Werkzaam als noodhulp in gezinnen, waar tijdelijk hulp nodig was. Vergelijkbaar met de huidige gezinsverzorging. In de oorlogsjaren heeft zij met goed gevolg deelgenomen aan de aanvangskursus in het verlenen van Eerste Hulp bij Ongelukken, zoals dat staat beschreven in haar papieren. Zij werd actief lid van het Rode Kruis in de functie van bureauhoudster.

Wijlen dokter Gaymans sr. gaf als order bij kalamiteiten op je post te blijven en deze opdracht heeft mejuffrouw Nelemans dan ook strikt opgevolgd.

Toen zij in de bevrijdingsdagen op het gemeentehuis kwam, waren er geen ambtsdragers aanwezig. Daarom werd zij door de Geallieerden aangezocht bepaalde bestuurlijke handelingen te verrichten door decreten te ondertekenen. In die tijd heeft zij een leiderschap ontwikkeld. Het is misschien simpel gezegd, maar er moest veel gebeuren en georganiseerd worden. Het bestuurlijk werk werd in deze barre tijden na enige dagen voortgezet door notaris Smit, als plaatsvervangend burgemeester. Bij de evacuatie van de inwoners van Lage Zwaluwe werd de kamer van de burgemeester in het gemeentehuis ingenomen als slaapzaal en werd het gemeentehuis als geheel tijdelijk gebruikt voor evacués.

Mejuffrouw Nelemans zette haar Roode Kruis werk eerst lokaal en later regionaal en landelijk voort.

...een werkbezoek in Made...

In een gesprek in december 1945 met een verslaggeefster van het tijdschrift "Margriet" vertelde mejuffrouw Nelemans ondermeer het volgende:
 "... Ik was aanvankelijk hoofd van het Informatiebureau van het Roode Kruis te Hooge en Lage Zwaluwe. Er was echter weinig te doen: alles bleef beperkt tot administratief werk. Toen kwamen de gevechten bij het Hollandsch Diep. Er moest geëvacueerd worden en wij van het Roode Kruis konden eindelijk de handen uit de mouwen steken. Ook na de bevrijding van Brabant bleef het hard werken, want de Duitsers aan den overkant gaven granaatvuur af, waardoor de burgerwoningen bij ons in de vuurlinie kwamen te liggen. Na

iedereen aanval reed ik gauw op mijn fiets het dorp in, over glas en puin. We verzorgden de getroffen en vervoerden hen zoo noodig naar Breda. Een tweede taak van onze Roode Kruis afdeling was het verzorgen van de "line - crossers", die onder dikwijls hachelijke omstandigheden naar 't bevrijde gebied kwamen, nat, koud en uitgehongerd. Hoewel men hen eenigen tijd in observatie hield om hun politieke betrouwbaarheid na te gaan, mochten wij hen verzorgen. Zoo hoorden wij uit de eerste hand de verhalen over honger en de ellende in het noordelijke deel.

...Fliertstraat op een zonnige dag...

Deze verhalen gingen natuurlijk door heel Brabant en al spoedig werden er overal comités opgericht om na de bevrijding van het heele land het noordelijk deel te helpen.

Deze comités werden na eenigen tijd verenigd in de z.g. "Actie Zuid Helpt Noord". Toen de bevrijding eindelijk een feit was geworden, slaagde ik er in schepen met levensmiddelen te doen laden. Na talloze moeilijkheden kwamen wij als eerste mensen uit het Zuiden in Dordrecht aan, waar wij met ontroerende dankbaarheid ontvangen werden. Daarna gingen wij verder naar Giessendam. De dankbaarheid van de mensen was daar zoo groot, dat zij op hun beurt weer het Zuiden wilden helpen met goederen, die men daar te kort kwam, b.v. huisraad en kleeren. Men kwam weer bij mij, omdat ik door de voedseltransporten ondervindingen had gekregen van scheepstonnage en vervoersmogelijkheden. al gauw ontstonden er wilde acties van plaatsen in het

Noorden, die plaatsen in het Zuiden wilden adopteren. Wij Roode Kruis mensen spraken erover en er werd besloten alle acties te coördineren in een enkele, de Nationale Hulpactie Roode Kruis (H.A.R.K.).

De aktie begon het eerst in Zuid - Holland en men vroeg mij om adoptie - specialiste voor die provincie te worden. Toen er allengs meer provincies bij kwamen, werden ook daar adoptie specialisten aangesteld en ik werd nu de "verbindings - adoptie - specialiste", die het contact moest onderhouden tusschen de anderen in het geheel land.

Wanneer een adoptie specialist (in de andere provincies zijn het uitsluitend mannen) mij meldt, dat hem weer een gemeente een goederenzending heeft aangekondigd, ga ik met de adoptie specialisten van de getroffen provincies overleggen, welke gemeente of gemeenten er voor in aanmerking komen. Hierbij wordt rekening gehouden met het aantal inwoners van de adopterende gemeente en de adoptie - gemeente."

Tot zo ver een gedeelte uit het maandblad "Margriet" van december 1945.

Terug naar de geschiedenis in Zwaluwe

Veel hulp na de bevrijding in november 1944 werd geboden door drie jonge mannen, EHBO'ers; André Roovers, Wout Hoeven en Kees Rademakers. Later kwam daar Piet Ligthart bij. Het Zwaluws comité voor het verzamelen en uitdelen van de verschillende goederen was samengesteld uit de leden mevrouw Merx, mevrouw Slob, mevrouw Ligthart en de heer Bakker. In een later stadium, april 1945, werd een plaatselijke afdeling van het Roode Kruis opgericht en werd het comité uitgebreid met de leden uit Lage Zwaluwe. Het comité stond onder leiding van mejuffrouw Nelemans.

Voor de noodzakelijke werkzaamheden had mejuffrouw Nelemans een speciale Vrijstelling van Veiligheidsmaatregelen ontvangen van de geallieerde Overzeesche Strijdkrachten. Dit hield in bevrijd van beperkingen te aanzien van de avondklok en verboden gebieden.

Zij heeft veel moeten regelen; ja zeggen is misschien geen kunst, maar uitvoeren. En neen zeggen kon mejuffrouw Nelemans niet. Het regelen van iets zeer noodzakelijks moest wel het liefst binnen 24 uur gebeuren. De voornaamste werkzaamheden waren: Patiënten voor ziekenhuis en moederheil vervoeren. Doktersbezoeken bij specialisten, evacuatieproblemen ook door het groot aantal Zeeuwen, die vanuit onze gemeente voor de tweede maal geëvacueerd waren. Boodschappendienst, ook voor onderling contact. 'Voor het ziekenhuis vervoer was de wagen van de heer Krebbeks sr. in orde gemaakt.

Een eresaluut voor deze man is zeker op zijn plaats. Dag en nacht was hij paraat en tot alle diensten bereid. Hij had veel geduld en mopperde nooit, al hadden we 15 maal per dag autopech (alles was in slechte staat aan het eind van de bezetting).

Ook regelde mejuffrouw Nelemans benzine via de goede kontakten met de Geallieerden voor meerdere personen, waaronder de dokter.

Goede kontakten onderhield zij met pastoor Gommers, dominee Lambour, dokter Dooremans en de heer Bakkervoor haar fijne aanspreekpunten die ook mejuffrouw Nelemans in haar dagelijkse ongewone moeilijke werk niet kon missen.

Dagboek van Mejuffrouw Nelemans

Zij heeft een dagboek bijgehouden. Daaruit hebben wij een aantal weken rond de bevrijdingsdagen overgenomen.

15 oktober 1944

De Duitsers vorderen bijlen en zagen.

16 oktober 1944

Er worden mannen gevoederd aan Het melkfabriek en meisjes om aardappelen te schillen. Ik duik even onder. Daarna breng ik post naar Wagenberg. Er wordt weer flink geschoten.

20 oktober 1944

Na rustige dagen zijn er vandaag weer bommen op of bij de brug gevallen.

21 oktober 1944

Vandaag weer aanvallen op de spoorlijnen. Op Hooge Zwaluwe is daardoor veel glasschade.

22 oktober 1944

Nieuw offensief bij Breda-Roosendaal en 's-Hertogenbosch.

23 oktober 1944

Onze schuilkelder afgebroken; stond vol water en dus onbruikbaar.

Eerst naar de melkuitreiking; gaat meestal een uur mee heen. daarna naar de noodslachting. Ik breng een pakje naar het Molenhaventje, dat iemand van de Deen mee zal nemen voor Rotterdam.

26 oktober 1944

Anne Kamp komt thuis met bericht, dat hier een Roode Kruis post zal worden opgericht. Ik zal erbij helpen. Een schipper uit Kralingen neemt post mee.

27 oktober 1944

Er worden Duitsers ingekwartierd. De Flier valt er nog buiten. Vandaag gaat voor het laatst post naar Dordt.

28 oktober 1944

Het eerste Roode Kruis bericht komt door voor Sientje Sabben.

29 oktober 1944

Er is weer veel geschut. Bommenwerpers doen aanval op Moerdijkbrug.

Het is zondag en we horen voor 't eerst weer eens een kerkdienst. De waterleiding is buiten gebruik.

30 oktober 1944

We werden vannacht uit bed geklopt. De Duitsers - ze moeten een auto in de schuur plaatsen en 5 slaapplekken hebben.

We ontruimen het voorkamertje en slapen de hele nacht niet meer. Bijna overal zijn Duitsers ingekwartierd. Er trekken veel troepen voorbij. Onze 'gasten' gaven geen moeilijkheden en vertrokken vanavond weer.

We hadden in de Flier ook vier stukken zwaar geschut van e.m.

De Centrale geeft sinds vanmorgen 4 uur geen licht meer. Er waren heel harde klappen; men zegt dat de Duitsers alles opgeblazen hebben.

31 oktober 1944

's-Middags ga ik naar Hooge Zwaluwe (Tante Sien) met een Roode Kruis band om mijn arm en fiets nu zonder gevaar te lopen voor een of ander. We nemen een besluit in de bergplaats kelder) de nacht door te brengen. De familie van 't Geloof (overburen) komt om 11 uur ook. De granaten suizen aan een stuk door en zij hebben aan de andere kant van de straat geen beschutting. Met koffie en thee komen we de nacht door. Er vetrekken veel mensen naar elders.

1 november 1944

Ik wilde vanmorgen naar de nieuwstraat om te zien hoe alles bij tante Cor was, maar de granaatregen liet dit niet toe. Ben later op de fiets toch gegaan, maar er bleek niemand meer te zijn. Door granaatinslag achter de school was alles de Dijk (polder) ingevlucht. Basje en ik gaan brood halen en horen, dat er weer mannen gevorderd worden; dus meteen terug om te waarschuwen. Daan, die bij ons is, ligt ziek in bed na de slapeloze nacht, maar moet maar naar de schuurzolder bij de overburen, waar alle mannen uit de buurt een plaatsje vinden. 's-Avonds laat krijgen we opnieuw Duitse soldaten beleefde mensen, die netjes vragen om wat kachelhout en een hoofdkussen.

2 november 1944

Vader en moeder zijn vannacht boven gebleven vanwege de inkwartiering. Wij gaan weer naar de bergplaats, waar we om beurten op een bed wat proberen te slapen.

Om 10 uur komt tante Cor. Ze zijn gisteren na de granaatinslag naar Stien in Drimmelen gelopen, Maar toen daar vlak naast het huis ook een granaat terecht kwam weer terug gekomen naar de Nieuwstraat. Maar hebben nu een plaatsje gekregen op het schip van Lucas. Tante Chris en oom Pieter willen niet terug naar huis. De sluizen worden opgezet en de polder stroomt vol!

3 november 1944

Na anderhalf uur op m'n beurt gewacht te hebben voor een noodslachting is alles op en heb ik niets. Maar 's-middags op de Sluis een mogelijkheid, want daar zijn ook beesten aangetroffen. Er worden ook weer meer dan 100 koeien weggehaald. Aan het huiswerk doen we niets; alles is in de war en ongewoon.

4 november 1944

Er zijn weer 2 stukken geschut in de Flier gekomen, waar ze ook mee schieten; een onvoorstelbaar geweld. De Duitsers doen niets anders dan heen en weer trekken.

Vanmiddag wilde ik om melk bij Ans Keller, maar vanwege een granaatbeschieting vluchtte ik binnen bij Pietje van Elzelingen. We zijn al heel vroeg in de kelder en eten daar ook.

Een van de Duitsers komt achter bij ons praten. Het is een gelovige man, die het heel moeilijk heeft met alles en in zorg is om zijn gezin. Hij speelt voor op ons orgel uit de Joh. de Heerbundel.

Op Sluis vallen er twee doden en twee gewonden door granaten. Ook Cor Lucas van de molen is geraakt door een scherf. Ik ga haar verbinden bij de familie van Kreken in de kelder.

5 november 1944

Zondag. Vannacht kwamen er tot drie keer militairen voor onderdak. Op onze mededeling dat we al inkwartiering hadden, vertrokken ze weer.

Er komt steeds meer water in de polder, zelfs onze konijnshokken zij ook in het water komen te staan. Vanwege het aanhoudend kanon geknetter en het granaatvuur verblijven we doorlopend in de kelder Vanmiddag was er brand op de Groenendijk.

6 november 1944

Vanmorgen om 7 uur kwam W. van 't Geloof zeggen, dat alle Duitsers weg zijn. Al gauw zijn de mensen op straat. Mina komt haar moeder feliciteren, die gister jarig was (ook bij ons in de kelder). Ik ga even naar het

noodziekenhuis kijken en het dorp door. Bij bakker Heinen vliegen de granaten om mijn hoofd en vlucht daar de kelder in.

Anne Kamp komt met Tabak de kelder in met een patient. Daarna waarschuw ik in 't school, dat er een patiënt komt en haal daarna thuis een verbandtrommel. Ik kan echter niet terug vanwege een granaataanval op de Flier.

Er zijn veel vliegtuigen. Gister is de toren van de R.K. Kerk opgeblazen = de korenmolen. Vanmorgen zijn er enkele spanningen geraakt in beide bruggen. Na een nieuwe schietpartij na de middag kan ik op onderzoek gaan. Op de Gaete ligt A. Marijnissen gewond in de kelders bij A. Beljaars. We vervoeren hem met 8 mensen naar het noodziekenhuis onder granaatvuur door. Zorgen dat we op afstanden ergens open deur vinden voor schuilplaats. Mart van Bavel en N.Meywaard worden dodelijk getroffen. De granaten blijven op de Flier gericht gedurende de nacht; vallen zo dicht achter het huis dat de kruitdamp ervan tot in de kelder doordringt. Vader heeft een stuk muur in de bergplaats weggebroken, zodat we van daaruit via de kelder in de kamer kunnen komen. We hebben de kamervloer bedekt met onze bedden om daardoor meer veiligheid in de kelder te hebben. Het gaat ook nog stormen!

WE ZIJN BEVRIJD!!

7 november 1944

Vroeg in de morgen ga ik naar het noodziekenhuis (waar zuster Molijn is) en vemam ik, dat het 12 jarig zoontje van Marijnissen overleden is. Er wordt werk van gemaakt, dat de patiënten naar het ziekenhuis gebracht kunnen worden. In de loop van de dag gebeurt dat ook door een Engelse wagen van onze bevrijders.

In verband met de beschieting vanaf de overkant van de rivier gaan de meeste mensen weg. Vader en moeder gaan met Daan naar Drimmelen. Ik blijf bij zuster Molijn; we overleggen het evacueren van zieken en bejaarden. Alles loopt tegen en het kan niet door gaan. Ik ga laat in 't donker op de fiets naar Drimmelen maar raak uit de koers op de Helkantsedijk. Ik kom bij een boerderij waar Poolse soldaten zijn en wordt verwend met lekkere thee en witbrood. Ik krijg van alles mee - Thee, sigaretten en chocolade. Een lid van de ordedienst brengt mij daarna naar Drimmelen, waar tante Chris en tante Cor bij Stien Dijkstra onderdak hebben gevonden. Vader en moeder zijn bij Cor Heil opgenomen.

8 november 1944.

's Morgens vroeg ga ik naar Hooge Zwaluwe en lever Roode Kruis post af bij de heer Jansens. Ik kan niet naar Lage Zwaluwe, omdat het onder vuur ligt en ga intussen naar Made om te informeren naar vervoermiddel om de mensen te evacueren.

Ik wacht daar een vergadering af en krijg de toezegging, dat er om 5 uur 's middags 2 wagens aan de Horenhilsedijk, degenen die weg moeten zullen ophalen. Vanwege dat de straat met dynamiet is opgeblazen kunnen de wagens maar tot aan het dorp komen. Er gaat een koerierster mee naar Zwaluwe om de toestand op te nemen. Onderweg komen we de heer Bakker tegen en bespreken om als het kan alles te evacueren. De koerierster keert terug naar Made met het verzoek de wagens te sturen. Deze zij echter nooit aangekomen.

Ik begin 's middags met een eerste transport bejaarden. Zij worden naar de boerderij van Seegeren gebracht en na onderhandelen met een Engelse dokter mogen ze daar binnen komen. Deze arts zorgt later voor een hospitaal auto; alle personen kunnen daarin geen plaats krijgen en Jan Broere, die een gedeelte van de personen met paard en wagen bracht gaat mee op transport naar Hooge Zwaluwe.

De reis in het donker naar Hooge Zwaluwe zullen we niet gauw vergeten. Zelf moet ik voor in de cabine, waar eigenlijk geen plaats is. Ik laat de mensen onderbrengen in het gemeentehuis. Om half 2 in de nacht heeft iedereen een rustplaats op stro/hooi?, dat inderhaast is binnen gebracht.

Voor Jan Broere en Maarten Broere maak ik boven in de Burgemeesterskamer een slaapplaats. We beleven van alles; is niet te beschrijven. De moeder van zuster Molijn is er ook bij en maakt veel tegenwerpingen. In totaal zijn er ongeveer 40 mensen. Het is koud en regenachtig weer. Arie komt 's avonds 8 november op Drimmelen terug van zijn onderduikadres.

10 november 1944

Vandaag zonnig weer.

Drie bejaarden die naar Breda zouden gaan, worden naar Made gebracht door Weeland met een paard voor zijn auto gespannen. We doen er 3 uur over; de weg is onbegaanbaar!

Op Made aangekomen krijgen we van de zusters erwtensoeep. De drie patiënten krijgen meteen een goed bed.

De reis terug verloopt via de Wagenbergsestraat iets beter. 's Avonds ga ik naar Lage Zwaluwe. Ds. Lambour neemt op zich voor de Roode Kruispost te zorgen. Ik blijf daar voor de maaltijd.

Vervolgens ga ik naar zuster Molijn en Pastoor Gommers om te overleggen voor de evacuatie vanuit de school en vanuit het distributiekantoor. Ik probeer nog voerlui met paard en wagen te krijgen, maar overal is men al in de rust. Morgen moeten de mensen wel allemaal verzameld zijn bij de brouwer in Wagenberg; daar zullen Engelse wagens komen voor verder vervoer.

11 en 12 november 1944

In de vroege morgen zijn alle mensen in de weer om allen op tijd in Wagenberg te hebben. De Engelsen zijn echter veel vroeger dan was afgesproken en kwamen naar Lage Zwaluwe. Dat gaf weer allerlei strubbelingen, want er was een aantal personeel al te voet naar Wagenberg. Daardoor bleven families niet bij elkaar met alle gevolgen van dien. Omdat de groep in Wagenberg moest wachten op verder vervoer werd eten gevraagd en toegezegd uit de gaarkeuken, maar er kwam niets!

Ik ga met Kees Wagemakers naar Made om vervoer goed af te spreken. Jan Kwaaitaal gaat met ons terug om zo nodig te assisteren. Terug in Wagenberg staat er een Engelse wagen, die alle mensen heeft opgeladen.

Jan Kwaaitaal en ik hebben nog net kans ook op de wagen te komen en mee naar Breda te gaan.

Er is nergens voor onderdak gezorgd.

We gaan eerst naar het oude mannenhuis; daar is alles gesloten. Dan naar een Roode Kruispost, die ons verwijzen naar Concordia. Daar kunnen we alles onderbrengen. Eerst moeten allen even onder dokters toezicht.

Er zijn veel mensen uit Zwaluwe. Het is er overvol plus minus 500 personen. Er wordt direkt voor brood en pap gezorgd.

Om 10 uur 's avonds brengen Maria Koreman nog naar het Ignatius ziekenhuis, waar ze ook moet blijven na onderzoek door Dr. Rox. We informeren bij de dokter naar de daar opgenomen Zwaluwse patiënten. Jan Kwaaitaal was intussen bij de O.D. gaan informeren voor vervoer naar Zwaluwe terug; maar zonder resultaat. Omdat ik de volgende morgen om 9 uur in het raadhuis moet zijn, besluiten we te gaan lopen.

Dr. Rox schrijft een bewijs om over de brug te kunnen komen.

We moeten eerst nog naar Concordia, waar de heer Fontein (hoofdleder) ons belet weg te gaan. We krijgen ergens een plaatsje op een brancard met de bedoeling, dat we zullen slapen.

Dat lukt helaas niet; Jan zakt al meteen door zijn brancard en waren te gespannen om te kunnen slapen. Om 6 uur waren we weer buiten om geldige brugbewijzen zien te krijgen. Van het kastje naar de muur gestuurd, maar geen bewijs!

Na door enkele Polen mee naar hun keuken te zijn genomen voor een ontbijt (we kregen ook nog brood mee) gingen we op weg om met de eigen papieren de brug over te zien komen. Even buiten Breda werden we gelukkig door een Engelse wagen meegenomen en passeerden zonder moeite de brug en kwamen nog precies op tijd op het Raadhuis. Cor Hofman komt vragen voor evacuatie.

12 tot 24 november 1944

Periode van slecht weer met veel regen en wind. Veel tochten per fiets naar Oosterhout - Made - Drimmelen en Breda.

Piet Ligthart meldt zich om te helpen. Het leven is totaal ontwricht. Ik slaap meerdere nachten in het huis van Bameveld, waar Sijke ook is, de familie zelf is op Drimmelen. Sijke leent me wat van het een en ander en zorgt voor schone kleren. Ook Jaantje van Rijsbergen helpt daarbij. Ik eet te hooi en te gras soms droog brood en een hele week geen middag eten. Ik kreeg een keer van Marie de Visser een doosje boter. Later kreeg ik van meerdere kanten uitnodigingen voor de warme maaltijd en kreeg mijn vast adres bij de familie Ligthart en een slaapadres bij tante Betje Merkx in de Spoorstaat. 's Avonds fiets ik vaak in het donker naar Drimmelen, waar mijn eigen familie is. Kom regelmatig in Lage Zwaluwe, waar nog steeds veel geschoten wordt. Omdat de notaris klerk bij juffrouw Merkx in huis komt, krijg ik de familie Jansens als "thuishaven". Hun huis was inmiddels opgeknapt en weer bewoonbaar. Anne Kamp zie ik al in geen weken. In deze tijd is ook notaris Smit tot burgemeester benoemd. Alles is overal in de war, omdat er leiding ontbrak (geen burgemeester of wethouders). Ook in Made is er tijdelijk een burgemeester benoemd een zekere Hermus uit de Rode Vaart.

Er komen Engelse militairen, die als werkplaats het Raadhuis kiezen om te krijgen. Daarbij is ook baron van Boetselaar en de heer Weijers. Als Roode Kruis vertegenwoordigster heb ik ik het Raadhuis als controle post en daardoor een dagelijks contact met de Engelse groep. De verstandhouding en samenwerking is goed.

Ik heb veel contact met de afdeling Roode Kruis in Made, waarvan het hoofd ook v.d. Made heet.

Ik leer door hem veel mensen kennen. Hij is tevens gemeente secretaris.

Pieter Ligthart in ik gaan naar Made om daar een wagen te vragen voor de groep, die nog in de school naar de Kerkdijk zijn. Inmiddels zijn deze mensen al naar Breda gebracht en gaan wij ook daarheen.

Er is voor allerlei veel en regelmatig contact met Dr. Dooremans, pastoor Gommers, dominee Lambour en diverse instanties en bureaux in Breda. In Lage Zwaluwe staat alles onder water. Arie vaart met een roeiboot naar het land en de tuin. De bijen volken staan achter het huis evenals konijnen. Het kindje Aartsen met difteritis naar de barakken van het Ignatiusziekenhuis gebracht. De wagen moest ontsmet worden hetgeen 2 uur tijd kostte. Toe hier de fragmenten uit het dagboek; er is meer materiaal, maar dat hoort bij de bevrijding 5 mei 1945, waar ook de gebroeders ten Haaf een bijzondere rol in speelden met nog een groot deel van de Zwaluwse bevolking.

De betrokken Zwaluwnaren waren actief binnen het Nederlandsche Roode Kruis afd. Breda - onderafdeling Oosterhout.

Verklaringen:

- De heer Weeland koerier Roode Kruis
- Zuster Molijn (Amsterdamse) was hier wijkverpleegster
- De heer Jansens werkzaam in het onderwijs te Hooge Zwaluwe. Plaatselijk Commandant der Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten
- De heer Bakker hoofd distributiedienst
- De heer Anne Kamp leiding gevend in ondergrondswerk en tijdelijk gehuisvest Flierstraat 55

Slot

Mejuffrouw Nelemans heeft op het hoofdkantoor van het Roode Kruis aan de Prinsessegracht in 's-Gravenhage vanaf 1 juli 1945 tot 1 januari 1947 voor de eerste maal betaald werk verricht.

In haar getuigschrift stond:

“Verbindingsofficieren en als adoptie-specialiste een ijver en werklust ten toon gespreid, welke inderdaad eerbied afdwong. Zij heeft getoond begrip te hebben voor charitatief werk door zich volledig en met haar geheel persoon in te zetten hierbij zichzelf totaal wegcijferend.

J.H. Vellenga- wnd directeur”.

Daarna is mejuffrouw Catharina Nelemans vele jaren actief werkzaam geweest in de Kinderbescherming.

Arie Nelemans - Dordrecht

Wim van Wezel - Lage Zwaluwe

HUMOR OOK IN OORLOGSTIJD

door Piet Marijnissen

Natuurlijk was het in de oorlog niet zo, dat ondanks honger, beschietingen, het vorderen van jonge mannen, het leed in de concentratiekampen en de dagelijkse angsten geen plaats meer was voor humor. Al heel gauw deden moppen en liedjes over de bezetter en hun leider Adolf Hitler de ronde onder de Nederlandse bevolking. Hierna laten we een kleine collectie de revue passeren.

Namen in diverse landen voor Hitler.

Maleisië:	Strontjong
Schotland:	O'Braai'm
China:	Hang kreng Hang
Ierland:	Keel 'm
Argentinië:	Lopez de zee-in
Taiwan:	Hang me lijkie
Sovjet Unie:	Doerak in Dnjepr

Spellen van de naam Hitler

A	Adolf
D	De
O	Oorlog
L	Loopt
F	Fout
H	Heel
I	Italië
T	Treurt
L	Laat
E	Engeland
R	Regeren

Ofwel:

H	Hooggeachte moordenaar
I	Internationale leugenaar
T	Tiran der moderne tijd
L	Lammeling die zijn volk misleid
E	Ellendeling, die geen Jood ontziet
R	Rotzak, waarom sterft ge niet.

U ziet wel, het is allemaal niet zo fraai, maar in de gegeven omstandigheden wel begrijpelijk... Toen op het einde van de oorlog het de Duitsers niet meer zo meezat veranderde men de groet van de Nazi's "Heil Hitler" in "Hij leet er" (Hij ligt er) Een liedje dat tijdens de oorlog bekendheid kreeg was:

Stap in mijn bootje
Stap in mijn bootje en vaar met me mee,
Hitler wordt wakker en krijgt een idee.

Hij wil gaan varen op de baren van de Noordzee. Dan komt hij in Londen, en trekt aan de bel, Churchill doet open en geeft 'm een lel.

Au, au, au, au, mijn gezicht is blauw. 2x

Een N.S.B.-er doet de deur open bij een rijwielhersteller. Hij schrikt en wordt vervolgens woedend. Hij gaat versterking halen van de W.A. en die doen de andere deur open. Nu wordt alles duidelijk en de fietsenmaker lacht zich te pletter.

Hieronder ziet u de tekst bij het openen van resp. de eerste en de tweede deur. Bij het openen van de linkerdeur kon men van boven naar beneden de linkerkolom lezen. Bij het openen van de rechter deur was het opeens een positief verhaal.

Weg	ens
met	aalschaarste gesloten
De	eze week gaat
Mof	felen nog gewoon door.
Leve	ring van gebruikte onder
De	len uitsluitend op het adres:
Koningin	nestraat 18

Wat zijn de verschillen tussen een Nederlander, een pasgetrouwde man en een Duitser? Een Nederlander eet wat de pot schaft. Een pasgetrouwde echtgenoot eet wat de schat poft, maar een Duitser eet wat de schoft past.

Vliegweer.

Het weer is zo mooi en de afstand niet groot

De koning der lucht is een Engels piloot.

We gaan er vanavond de lucht maar niet in.

We zijn niet zo bang maar de Tommy hangt erin.

Morgen dan schrijft D.N.B. in de krant (D.N.B. is Duits Nieuws Bureau)

Twee huizen verwoest en de schuur staat in brand.

Twee koeien gedood en drie schapen gewond,

Een eitje geklutst bij een kip in d'r kont.

Witsch

Een in Duitsland tewerkgestelde man kent al een beetje Duits en gaat er zo groot op dat hij in een brief naar huis meedeelt, dat hij binnenkort met verlof komt. Hij formuleert het aldus: Ich komm mit das Zug über Elberfeld nach Haus”.

Zijn moeder loopt opgewonden met het goede nieuws naar de buurvrouw en zegt: “Nou motte toch horen, onze Kees komt mee de zeug over het erpelveld (aardappelveld) naar huis.

Als je maar talen kent...

Een Duitse motor ordonnans vraagt aan een boertje de weg. Deze weet toevallig dat “straat” in het Duits “Strasse” is. Hij antwoordt dan ook vlot: “Eerste Strasse, rechts afdrasse.”

Lied direct na de Duitse inval.

“De ochtend van de tiende Mei”

De ochtend van de tiende mei,

de zon stond aan de kim,

Toen kwam er van de Oosterzij,

een vreemde vijand in.

Wij allen stonden toen paraat en streden hand in hand

en menig moedige soldaat viel voor zijn vaderland.

Refr.

En onze (Wilhelmina) lieve koningin,

de moeder van ons land,

Verraden door haar eigen volk en aan een vreemde hand.

O, Nederland, O, Nederland, al zijt ge nog zo klein,

Een goede Nederlander kan toch nooit een Duitser zijn.

Het refrein:

Ik denk aan hen, aan hen die zijn gevallen,

Daar denk ik aan in diepe medelij.

Ik denk aan hen die duizenden getallen,

Ik denk aan hen die rusten zij aan zij.

Wellicht bestond dit lied uit nog meer coupletten, maar die kan ik me helaas niet meer herinneren.

Tenslotte de groet van de “goede Nederlanders” (Oranjeklanten)

Duim omhoog O.Z.O.

Duim omlaag A.Z.O.

(Oranje zal overwinnen)

Adolf zal ondergaan.

Onder de lantaarn Wijze: Lily Marleen Onder de lantaarn stond een nieuwe fiets,

toen kwamen er twee Moffen, die hebben ze weggebietst.

Ze wouen erop naar Engeland,

O, wee ze kregen een leuke band,

‘t was zonde van die fiets, ‘t was zonde van die fiets.

Op de hoek van de straat

Op de hoek van de straat, staat een Farizeeër,

‘t is geen mens, ‘t is geen dier, maar een N.S.B.-er.

Met een krant in z’n hand staat ie daar te venten,

1) Hij verkoopt zijn Volk en Vaderland voor 5 hele centen.

1) Volk en Vaderland was een nationaal socialistisch blad, maar men doelde er ook mee op het verraad dat de mensen van die beweging gepleegd zouden hebben in de Meidagen van 1940

Een Duitse instelling was Winterhulp Nederland. Dat was een soort bijstand aan de minst draagkrachtigen onder ons. Maar omdat het door de Duitsers was ingesteld was men niet genegen daar een bijdrage aan te geven. De collectanten werden op het laatst dan ook aangewezen en ertoe verplicht langs de deuren te gaan. Zo ontstond dan ook al gauw de kreet: Nog geen knoop van mijn gulp geef ik aan Winterhulp.

De Engelse torpedojager.

Een Engelse torpedojager, die landde aan de Duitse kust.

Hij kwam aan Adolf Hitler vragen

of hij soms nog bommen lust.

In de minne minne maneschijn,

bombarderen we Berlijn, bombarderen we Berlijn

kort en klein.

Eens zal het grote wasdag zijn.

Een rijmpje dat de wraak aankondigde wanneer onze bevrijders er zouden zijn t.a.v. de gehate N.S.B.ers, de zwarthemden.

Eens zal het grote wasdag zijn.

Dat alle zwarthemden hangen aan de lijn.

↪ Een schuifstrop om ze op te haken,
en rood, wit, blauw van alle daken.

Wat betekent N.S.B. na de bevrijding? Antwoord: Niet schiessen, bitte!
(Niet schieten alstublieft).

HIJ KWAM, maar niet in Engeland...

HIJ ZAG, Moskou...

HIJ VERLOOR, de "KRIEG"

Hierbij de rouwbrief betreffende het vurig begeerde verdwijnen van de Führer van deze aardkloot. Natuurlijk is dit als wrange grap bedoeld, maar wij vonden het wel leuk u hiervan kennis te laten nemen.

De Heer Maarschalk Goering, zijn vertrouweling, De Heer Toon Mussert, zijn broeder, De Heren Rost van Tonningen en Sijsie, zijn vrienden De Heer Max Blokzijl, zijn leerling, Melden U met diepe droefheid het zo vurig verlangde afsterven van hun Fuhrer, die door allen zo lieflijk verwenst werd, en verzoeken te willen aanwezig zijn bij de lijkplechtigheid van: ADOLF HITLER Ridder in de orde van het eiken kruis van ijzeren haken en ogen met aardappel en wortelloof. Overleden aan de gevolgen van de "Anschlusskoorts" en van gebrek aan levensruimte.

Na een langdurige, slepende "Blitzkriegepidemie". De Mis van Rek-wie-hem, Ether-nam zal worden gecelebreerd door een troep NSB-ers en Landwachters, onder de onbedaarlijk heldhaftige leiding van Mussert en Rauter, (die binnenkort aan de beurt zijn. De grandioze blijde uitvaart zal defileren te Den Haag op het Binnenhof en geschouwd worden door Winston Churchill en generaal Eisenhower met hun gevolg. Goebels, minister van Nazi-propaganda zal, om de feeststemming te verhogen daarvoor de in Nederland gestolen klokken en radio's ter beschikking stellen.

GEEN BLOEMEN, ENKEL DANSMUZIEK!!!!!!R.I.P. (recht in 't putje). De Engelsen, Amerikanen en Russen kraaien victorie, De Nederlanders delen in de glorie. Italië zal de dupe zijn, De Duitser blijft hetzelfde zwijn.

Der Hohere SS und Polizei-Führer:

W.G. Rauter.

Witsch

Een Nederlander, een Duitser, een Italiaan en een Japanner zitten in de trein. De Duitser zegt dat hij een droom heeft gehad. Hij droomde dat er een Duitse adelaar kwam, die alle landen van de wereld onder zijn vleugels nam. De Italiaan zei: "Ik droomde dat alle landen van de wereld in die grote Italiaanse laars opgeslokt werden. De Japanner had gedroomd dat er een grote Japanse vlag was, waar alle landen van de wereld in gewikkeld werden. Toen zei de Nederlander: "Ik droomde dat er een klein Nederlands leeuwje was, die vrat de adelaar op, scheidt de laars vol en veegde met het vlaggenhoek zijn kont af. Moet je horen

■ Moet je horen, moet je horen,

er is een mof geboren,

des nachts om twaalf uren,

voor de Führer, voor de Führer.

Er zat een ooievaar al op het dek,

al met een baby in zijn grote bek.

Dat is natuurlijk voor de meid,

die met zo'n vuile stinkmof vrijt.

Hollandse meisjes, ga nooit met rotmoffen mee,

Als ze je vragen, zeg dan maar moedig van nee.

Vragen ze om een zoentje, draai dan je hoofdje maar om,

want als ze naar Engeland varen, komen ze nooit meer weerom.

De Belgische zender vanuit Londen had aan het eind van de Nederlandstalige berichten altijd een rijmpje dat aan duidelijkheid niets te wensen over liet. Hier volgen er twee die ik nog heb onthouden:

We doen ons best, zonder erop te boffen, toch krijgen we ze wel, die Moffen.
of:

Dan roept de Watergeus vanuit Londen, we krijgen ze wel, die Nazihonden.

■ Lied van de Grebbeberg

In Rhenen zijn velen gevallen,

In Rhenen vloeit 'd arbeidersbloed,

Daar zwoeren twee Hollandse jongens elkander getrouw in den doot.

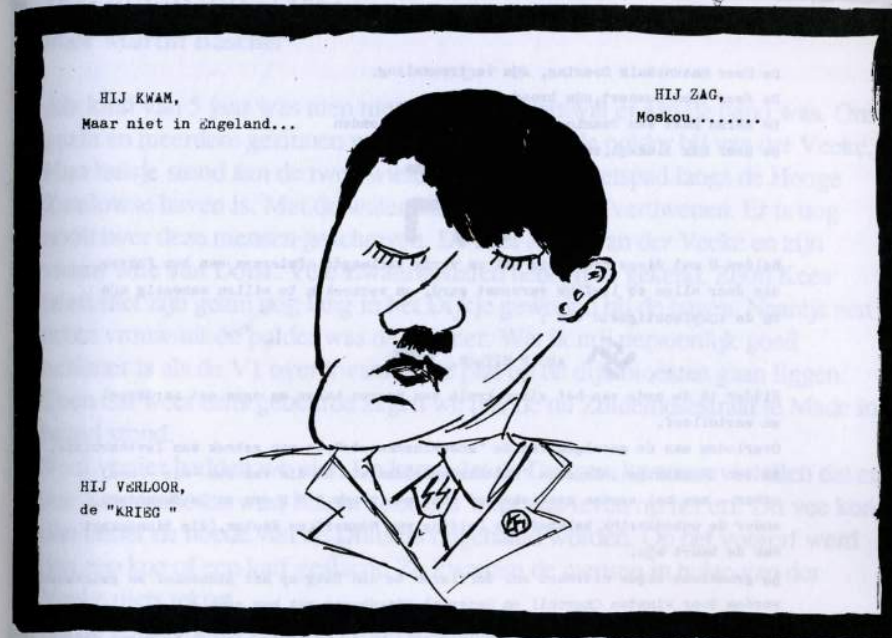
Ze hadden elkander gevonden,

Ze hadden elkander zo lief,

Mocht een van hen beiden soms vallen,

Schreef de ander zijn moeder een brief.
 Toen snorden vijandelijke kogels, doorboorden den enen zijn hart,
 Voor de Moffen een reden tot vreugde, Voor de Hollanders bittere smart.
 Toen er de strijd was geëindigd,
 ging men terug naar 't kwartier,
 Daar was toen zo heel veel veranderd, men nam potlood en schreef op papier.
 Men schreef het met bevende handen, Men schreef het met tranen in d'oog
 Uw zoon door de Moffen gevallen,
 Ligt achter de linies gedood.
 Maar Moffen, we zullen het vergelden, Wat jullie aan hen hebt misdaan,
 Want eens komt het uur der vergelding, Dat wij ons met daden belaa'n.

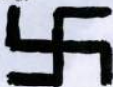
..de krant opende dagelijks met het legerbericht, dat werd voorafgegaan door de tekst: V is Victorie, Duisland wint op alle fronten. De illegale pers maakte er dit van:

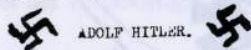
Hierbij de rouwbrief betreffende het vurig begeerde verdwijnen van de Fuhrer van deze aardkloot. Natuurlijk is dit als wrange grap bedoeld, maar wij vonden het wel leuk U hiervan kennis te laten nemen.

Bovenstaand gedeelte stelt natuurlijk de enveloppe van de rouwbrief voor.

De Heer Maarschalk Goering, zijn vertrouweling,
De Heer Toon Mussert, zijn broeder,
De Heren Rost van Tonningen en Sijssie, zijn vrienden
De Heer Max Blokzijl, zijn leerling,

Melden U met diepe droefheid het zo vurig verlangde afsterven van hun Führer, die door allen zo lieflijk verwenst werd, en verzoeken te willen aanwezig zijn bij de lijkplechtigheid van ;

Ridder in de orde van het eiken kruis van ijzeren haken en ogen met aardappel en wortelloof.

Overleden aan de gevolgen van de "Anschlusskoorts", en van gebrek aan levensruimte. Na een langdurige, slapende "Blitzkriegepidemie". De Mis van Rek -wie - hem, Ether - nam zal worden gecelebreerd door een troep N S B ers en Landwachters, onder de onbedaarlijk heldhaftige leiding van Mussert en Rauter, (die binnenkort aan de beurt zijn.

De grandiose blijde uitvaart zal defileren te den Haag op het Binnenhof en geschouwd worden door Winston Churchill en Generaal Eisenhower met hun gevolg.

Goebels, Minister van Nazi - Propaganda zal, om de feeststemming te verhogen daarvoor de in Nederland gestolen klokken en radio's ter beschikking stellen.

GEEN BLOEMEN, ENKEL DANSMUZIEK !!!!! R.I.F. (Recht in't putje.)

De Engelsen, Amerikanen en Russen kraaien victorie,
De Nederlanders delen in de glorie.
Italië zal de dupe zijn,
De Duitser blijft hetzelfde zwijn.

Der Höhere S.S. und Polizei - fuhrer;

W.g. Rauter.

1944 BEVRIJDING 1994 door Martin Baselier

Als kind van 5 jaar was men niet zo bewust van wat er aan de hand was. Ons gezin en meerdere gezinnen waren gevlucht naar de polder bij van der Veeke. Hun huisje stond aan de twee wielen, waar nu het fietspad langs de Hooge Zwaluwse haven is. Met de watersnood is dat huisje verdwenen. Er is nog nooit over deze mensen geschreven. De heer Janus van der Veeke en zijn vrouw Mie van Dorst. Vele Zwaluwenaren hebben ze gekend. Zoon Kees heeft met zijn gezin nog lang in het Dijkje gewoond bij de haven. Naantje een echte vrouw uit de polder was de dochter. Wat ik mij persoonlijk goed herinner is als de V1 over kwamen we plat op de dijk moesten gaan liggen. Toen dat weer eens gebeurde zagen we hoe de nu Zuideindsestraat te Made in brand stond.

Veel vertier hadden we niet. De keren dat de Duitsers kwamen vertellen dat er vee aangeschoten was, bracht voor ons weer wat leven op het erf. Dit vee kon dan onder de hoede van de Duitsers opgehaald worden. Op het voorerf werd dan een koe of een kalf geslacht. Zo kwamen de mensen in huize van der Veeke niets tekort.

Op de vooravond van de bevrijding waren er nog wat Duitsers bij ons, die slapen in het weinige hooi. De volgende morgen waren die verdwenen richting Moerdijk.

Ik zelf kan me niet meer herinneren hoe de situatie was toen we thuiskwamen. Wel dat de Polen al weg waren en dat de Canadezen over de Horenhilschedijk het dorp in kwamen rijden. Tussen waar nu bakker Dudok woont en het pad naar de Julianastraat was de tuin van burgemeester van Suylekom. De Canadezen waren overmoedig, daardoor raakte een tank van de weg af en rolde naar beneden de tuin van de burgemeester in. Wonder boven wonder overleefden ze de val en namen het huis van de burgemeester in bezit. Wat ik me heel goed kan herinneren is het ophalen van de fietsen en de paarden. Mijn vader Janus Baselier was met 2 paarden op het land in de buurt van de twee wielen aan de Vierendeelseweg toen zijn paarden werden gevorderd. Na enig heen en weer gepraat mocht hij er een houden. Wat er met het paard gebeurd is weten we nu nog niet. Toen de fietsen gevorderd werden, kwam Toon Wagemakers uit de Helkant, de stoep van de Korteweg op. Hij werd nog gewaarschuwd, maar Toon luisterde niet en weg was zijn fiets

Kiske Lankhuisen had op tijd gehoord dat de Duitsers fietsen kwamen ophalen. Zo zij er nog heel wat gered. Bij ons op de boerderij zijn er veel op de hooizolder verstopt. Bij de familie Romme aan de onderstraat stond een muur, waar de Duitsers tomaten op te rijpen hadden gelegd. Wij tikten die er met een stokje af.

Als katholieken moesten wij naar de kleuterschool "Sancta Maria" aan de Kerkdijk lopen. Het was een mooi gebouw. Vanuit de school konden we ook zien hoe er geschoten werd op de treinen bij het station. Na de bevrijding kwamen wij op het plaatje aan de Hamseweg. de vloeren waren bezaaid met kogels en geweren. Wij als kinderen namen de geweren mee naar het dorp. Het is een wonder dat er geen ongelukken gebeurd zijn. Smid Janus van der Linden heeft de loop nog van mijn geweer afgehaald en het onklaar gemaakt.

Een bijdrage van Martin Baselier.

v. l. n. r. de generaals Crerar, Montgomery en Maczek.

...een foto van de generaals Crerar, Montgomery en Maczek, die nog leeft en 102 jaar oud is. Hij woont in Schotland...

HOME-RUN 1942 - 1992 door Nanny Marijnissen - Watzeels

Op zaterdag 16 Mei 1992 heeft in Lage Zwaluwe een indrukwekkende gebeurtenis plaatsgevonden.

Bij het monument van de Line - Crossers aan de Ameroever werd nl. herdacht, dat het 50 jaar geleden was, dat de eerste neergeschoten geallieerde piloten gebruik maakten van een van de zes vluchtroutes, nl. de Comet - line om uit handen van de vijand te blijven. Deze route liep door Zuid- Nederland, België, Frankrijk en Spanje naar Gibraltar. Van daaruit werd de reis naar Londen ondernomen.

Om dit feit te herdenken wilde een groep Engelsen meest jongeren, onder begeleiding van Brin Weare (67 jaar uit Gloucester) deze vluchtroute ook wel eens afleggen.

Brin Weare was de enige van het gezelschap die de oorlog daadwerkelijk heeft meegemaakt. Hij was toen boordwerktuigkundige.

De jongeren waren allemaal vrijwilligers, die hun vakantie voor deze tocht op moesten nemen. In de trainingsperiode werden het allemaal vrienden van hem. Dat beloofde dus heel wat te worden, maar Brin zou hen wel op de goede weg houden en als een vader over hen waken.

Roger Stanton uit Harrogate North Yorkshire was de organisator. Hij gaf de naam Home - Run '92 aan deze tocht (stormloop naar huis, vrij vertaald), die ze in twaalf dagen wilde afleggen.

Er ging ook nog een Nederlandse als koerierster mee, nl. de 48 - jarige Ellen van Gilst, journaliste bij de Telegraaf in Amsterdam. Zij was het die op het lumineuze idee was gekomen om deze herdenkingstocht in Lage - Zwaluwe te laten starten.

Ze had geen betere lokatie kunnen bedenken dan hier aan de Ameroever. Wij waren dan ook blij met deze keuze en erg vereerd.

De Biesbosch - of Line - Crossers hebben in de oorlog '40 - '45 dan ook heel veel goed werk gedaan. Dus ere wie ere toekomt.

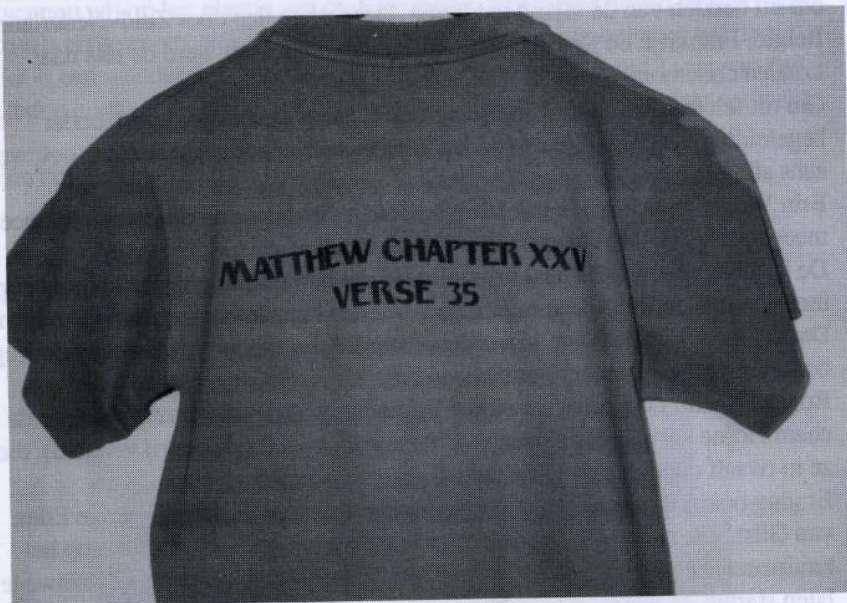
Vaak met gevaar voor eigen leven voeren ze s'nachts met boten over naar het bezette gebied en namen dan berichten en materiaal mee.

Ook hebben ze veel neergeschoten piloten uit het bezette gebied overgevaren naar Lage Zwaluwe.

Wij waren immers veel eerder bevrijd dan de mensen boven de grote rivieren. De keuze om hier de Marathon te starten was een hele goede.

Ik ging al vroeg van huis om zeker op tijd te zijn en niets te missen.

Onderweg passeerden mij verschillende Engelse legervoertuigen met vriendelijk wuivende mensen. Ook een groep fietsers in sweater met een embleem van de Royal Airforces aan de voorkant met daaronder "Home - Run '92" en op de achterkant de opdruk "Matthew Chapter XXV verse 35". Dit verwijst naar het evangelie van Mattheus en deze regels zijn van toepassing op de piloten en hun helpers uit de tweede wereldoorlog. Ik begreep dus dat dit de mensen waren die aan de tocht deel zouden nemen en ze hadden er zin in.

...T-shirt Home - Run...

Het weer was goed. Het terrein aan de Ameroever lag er keurig bij en de vlaggen wapperden hoog in de straffe wind. Er was nog maar een enkele Zwaluwenaar en Moerdijker aanwezig. Ik zocht daarom contact met een groepje voor mij onbekende belangstellende mensen van elders, om iets meer van dit gebeuren aan de weet te komen.

Bij dit groepje was toevallig de moeder van Ellen van Gilst met haar kleindochters, nichtjes van Ellen.

Deze laatsten zouden de groep per fiets vergezellen tot Breda en de Belgische grens.

Via deze familie kwam ik ook in contact met Roger Stanton, die mij een boekje overhandigde van "1942 Home - Run 1992", zodoende werd mijn belangstelling dus gewekt.

Ondertussen was het al aardig druk geworden op het terrein. Burgemeester, wethouder, sekretaris en raadsleden stonden al gereed om de hoofdpersonen te ontvangen.

...ontvangst vliegeniers...

Ook diverse muziekkorpsen van onze gemeente stonden al aangetreden. Doch echt veel Zwaluws publiek was er niet, helaas.

Twee parachutisten zouden om ongeveer 9.00 uur op dit terrein landen, maar door de sterke wind dreven ze af en belandden in een weiland in de buurt. Opgewacht door Brin Weare, de oorlogsveteraan, kwamen ze wat later dan gepland, onder luid applaus en gejuich met de fiets het terrein oprijden, begeleid door twee koeriersters van de groep.

De burgemeester verwelkomde in zijn toespraak alle deelnemers, dankte voor de spontane suggestie om hier de herdenkingstocht te beginnen en wenste hen een goede reis toe. Daarna werd door Brin Weare in aanwezigheid van de twee parachutisten een krans gelegd bij het oude monument van de Line - Crossers, n.l. het verzetsmonument, uit het begin van de jaren '50. Deze zuil is afkomstig uit het klooster van Moerdijk dat in de oorlog door brand is verwoest. De krans van papier was gemaakt door oorlogsinvaliden in Engeland en door een van de parachutisten meegebracht uit het vliegtuig

...kranslegging door Brin Weare...

Het monument op de achtergrond voorstellende een actieve man in zijn verzetswerk, De Line - Crosser is van de hand van Niek van Leest uit Lage Zwaluwe, wiens schoonvader ook tot de crossers behoorde. Het is op 3 december 1977 door prins Bernhard onthuld.

Het heeft dezelfde symboliek als het oude monument uit 1948. Beiden zijn geplaatst ter nagedachtenis aan de Line - Crossers en een eerbetoon aan hen die vielen bij dit moeilijke en gevaarlijke verzetswerk, waaraan vele anderen hun leven te danken hebben.

Indrukwekkend klonk na de kranslegging het "God save the Queen" en het Wilhelmus" dat door de muziekkorpsen ten gehore werd gebracht. Daarna werd koraalmuziek ten gehore gebracht.

Ondertussen werd door de vertegenwoordigster van de RAFES in Nederland n.l. Mevr. Willemina Veerman aan een van de parachutisten een boodschap overhandigd, die hij mee naar Londen moest nemen.

Er werd ook nog een oliekan van de Shell overgedragen aan de organisator Roger Stanton. Dit als symbool dat de Shell de brandstof schonk voor de voertuigen die de groep zouden begeleiden.

Nadat er nog enkele foto's waren gemaakt ging de groep van start. de marathon was begonnen.

Ik wist nog handtekeningen te bemachtigen van Brin Weare, de parachutisten Derek Smalley en Philip Crossland, Roger Stanton en later ook nog van Ellen van Gilst, zodat het boekje van "1942 Home - Run 1992" nu meer waarde heeft voor de Heemkundekring.

Daar deze gebeurtenis ook zijdelings te maken heeft met de bevrijding vond het bestuur dat we hier ook wel een artikel aan konden wijden.

Vandaar dat ik mijn best heb gedaan om via verschillende kontakten, die me goed geholpen hebben, het een en ander te verzamelen, o.a. artikelen uit "De Stem" en "De Telegraaf" met interessante verhalen van Ellen van Gilst over Brin Weare, de enige echte oorlogsveteraan, die de tocht beleefde.

Ook het uitgebreide verslag van de Marathon door Roger Stanton, vertaald door Ria Opschoor uit Hooge Zwaluwe is de moeite waard om te lezen.

Dit jaar heeft op 14 Mei ter gelegenheid van 50 jaar bevrijd weer dezelfde gebeurtenis plaatsgevonden aan de Ameroever. Nu waren er echter drie parachutisten, die met bestuurbare parachutes vlakbij het monument van de Line - Crossers neerkwamen.

Het was een prachtig gezicht toen de rooksignalen van het terrein opstegen en even later in een vuurgloed veranderde, zodat de parachutisten duidelijk konden zien waar ze moesten landen.

Brin Weare was dit jaar niet aanwezig, maar wel Mevr. Willemina Veerman. Overigens heeft 2/3 van de deelnemers aan de tocht "Home - Run '94" ook de tocht in 1992 meegemaakt.

Bovendien werden in '94 stukken van 6 verschillende routes gevolgd. Hopelijk is er bij een volgende gelegenheid nog meer Zwaluws publiek aanwezig. Het is zeer de moeite waard om dit mee te maken. Met dank aan Ellen van Gilst en Ria Opschoor voor hun spontane medewerking.

...mevr. Veerman, Brin Weare en Roger Stanton...

Nanny Marijnissen - Watzeels.

JONGE ENGELSEN FIETSEN LAGE ZWALUWE - GIBRALTAR

Verslag uit de Stem om vluchtroute oorlogsvliegeniers te herdenken.
15 - 5 - '92.

Lage Zwaluwe - Morgen wordt bij het monument voor de line - crossers in Lage Zwaluwe het startsein gegeven voor een marathontocht via België, Frankrijk en Spanje naar Gibraltar.

De route die de deelnemers afleggen is dezelfde als die van de Comet line. Dat was een van de vluchtroutes waarvan neergeschoten geallieerde vliegers tijdens de tweede wereldoorlog gebruik maakten om uit handen van de Duitsers te blijven.

Aan de tocht, die de naam "Home - Run '92" draagt, doen circa 25 mensen mee, voor het merendeel jonge Engelsen. Er is een oorlogsveteraan bij. Dat is de 67 - jarige Brin Weare, destijds boordwerktuigkundige op een Engelse bommenwerper. Hij was negentien toen zijn vliegtuig boven het Belgische Essen werd neergeschoten.

De enige Nederlandse in het gezelschap is Ellen van Gilst, een 48 - jarige journaliste uit Amsterdam. Zij treedt tijdens de marathon op als koerierster. Dat waren de meisjes uit het verzet die meehielpen de neergehaalde oorlogsvliegers door de Duitse linies te smokkelen.

Het was haar idee om de herdenkingstocht te starten bij het monument van de line - crossers in Lage Zwaluwe. 'Een passender vertrekpunt had ik me niet kunnen voorstellen. Per slot van rekening hebben de line - crossers met hun nachtelijke boottochtjes door de Biesbosch talloze piloten helpen ontsnappen.' aldus Mevr. van Gilst.

De herdenkingstocht begint om 8.45 uur met het droppen van twee parachutisten. Daarna leggen de deelnemers aan de tocht een krans bij het monument voor de line - crossers. Een plechtigheid waaraan ook, de plaatselijke muziekverenigingen meewerken.

Het grootste deel van de circa 2500 km. lange route wordt per fiets afgelegd. Onderweg krijgen de deelnemers met een aantal ontberingen te maken om hun tocht zo authentiek mogelijk te doen lijken. Het uiteindelijke doel is dat twee van de deelnemers aan de marathon zich op zaterdag 30 mei om 23.59 uur afmelden bij de Royal Air Force in Londen.

ROYAL AIRFORCE ESCAPING SOCIETY

afgekort RAFES

door Roger Stanton

In de nacht van 30 op 31 mei 1942 om ongeveer 2.00 uur s' nachts werd de bemanning van de L7301, een bommenwerper uit Manchester van het vijftigste squadron gelegerd in Skellingthorpe in Lincolnshire, neergeschoten op een plaats ten oosten van Tongerlo in België. De hele bemanning landde veilig per parachute, behalve de piloot, (piloot officier Leslie Manser) die het vliegtuig de juiste koers liet houden voor de bemanning om te springen, zodat er voor hem geen tijd overbleef voor zijn eigen vertrek. Hij ging met zijn vliegtuig ten onder.

De handelwijze van piloot officier Manser heeft ongetwijfeld de levens van de bemanning gered en hij werd postuum geëerd met het Victoria Cross. Vijf leden van zijn bemanning kwamen binnen de veertig dagen terug in Engeland, via België, Frankrijk, de Pyreneeën, Spanje en Gibraltar. Alle bemanningsleden dankten hun vrijheid aan de Comet Line.

Vijftig jaar later, in feite op de dag af, op 16 mei 1992 om 9 uur ging een groep vrienden van de RAFES een marathon uitdaging aan, die hen van het monument van de liniecrossovers in Lage Zwaluwe in Nederland over land door Nederland, België, Frankrijk en Spanje leidde, om tenslotte aan te komen in Gibraltar op 27 mei 1992, om 13.00 uur. Een totale afstand van 2500 km. Deze uitdaging was echter nog niet alles.

Het team moest boodschappen overbrengen, die zij hadden gekregen van de Nederlandse, Belgische en Franse vereniging van verzetsstrijders, en van de Comete Escape Line verzetsstrijders, aan Elizabeth Harrison, sekretaresse van de RAFES in Londen om 23.59 uur op 30 mei 1992. Twee leden van de groep kwamen om 20.00 uur in Londen aan om de boodschappen aan te bieden aan de commissie van de RAFES. De aankomsttijd was dezelfde tijd als die van de L 7301 vijftig jaar geleden. De uitdaging werd in vier uur minder voltooid.

De uitdaging begon met een parachute dropping boven Lage Zwaluwe in Nederland, toen twee mannen om 9.00 uur zouden landden naast het

monument, dat opgericht was ter ere van de line - crossers. De wind was die dag sterk en onder normale omstandigheden zouden zij niet zijn neergelaten. Dit gebeurde echter toch ondanks het feit, dat een man 200 meter van het landingspunt werd weggeblazen.

De twee mannen, Derek Smalley en Philip Crossland, die allebei in luchtmacht uniformen uit de tweede wereldoorlog gekleed waren, werden daarna opgepikt door twee koeriersters en naar het gedenkteken gebracht voor de officiële start. Er werd een korte ceremonie bij de start gehouden en er werd een krans gelegd bij het monument in Lage Zwaluwe door Brin Weare, die de RAFES Engeland vertegenwoordigde.

Mevr. Willemina Veerman die de vertegenwoordigster van de RAFES in Nederland was, overhandigde haar boodschap aan Derek Smalley om mee te nemen naar Londen. Zij wenste het team succes en daarna startte het team voor haar reis naar Gibraltar.

Een groot aantal mensen was bij het startpunt bijeengekomen wat het team een goed gevoel gaf bij de start vanaf het monument. De Nederlandse koeriersters namen het team mee richting Belgische grens. De regels bij de uitdaging waren, dat er tenminste twee koeriersters moesten zijn en twee mannelijke "ontsnappers", die op elk moment van de dag (vijf teams van drie) elkaar konden afwisselen, hetzij fietsend, lopend of zwemmend. Een van onze Nederlandse koeriersters nam de twee ontsnappers mee naar een ontmoetingspunt halverwege de grens en gaf het team over aan een tweede koerierster. Er was ook een Engelse koerierster in de groep. Onze twee Nederlandse koeriersters waren Barbara en Marjan van Gilst. Vanaf de Belgische grens namen de ontsnappers de weg naar Brussel, waar de heer Leon Rubin, van de RAFES en Comete Line geduldig op het team stond te wachten.

Vanaf een 'veilig huis' werden zij Brussel ingebracht, waar de Comete oudstrijders een ontvangst voor het team hadden georganiseerd. De volgende morgen fietste het team met hun koeriersters naar het beginpunt aan de Arch du Cinquantenaire. Bij het beginpunt was een aantal leden van de Comete line aangekomen, om het team zuidwaarts te zien gaan. In het team was ook de heer Brin Weare, die had toegestemd zich hetzelfde te kleden, zoals in 1944 om uit Brussel te ontsnappen. Hij was toen gekleed als priester. het was echter alleen toegestaan, dat een Belgische koerierster hem naar de grens zou begeleiden.

...als priester verkleed...

Voor de start werd er een brief van Andree Dumont OBE (Nadine), RAFES en sekretaris van de Comete Line overhandigd aan Trevor Burton en er werd er een gegeven aan Jim Connell door de heer Raymond Itterbeck, RAFES vertegenwoordiger in België en vertegenwoordiger van de Comete Line. Deze brieven moesten samen met de Nederlandse brief worden afgeleverd bij Mevr. Harrison in Londen om 23.59 uur op 30 mei.

De ontsnappers werden met veel spoed Brussel uit geloosd door onze Belgische koerierster Sandrine Hoyez, die de ontsnappers na ongeveer 50 km overgaf aan Frederic Nolette, die het team meenam naar de Franse grens. Vanaf de Franse grens ging men naar Corbie aan de rivier de Somme, waar een kampeerplaats werd opgezet. Na een eerste verkenning van de rivier de

Somme zwommen Dave Geary en Dave Cummings in volledige duisternis over. Het was toen tien over half elf s'avonds. Vanuit Corbie ging het team s'morgens op weg naar Villeboute. Ze waren om 5.30 uur weggegaan en kwamen om 20.00 uur aan.

Zij werden door fietsers buiten het plaatsje opgewacht. Met toestemming van het vriendelijke echtpaar Grainger werd er een kampeerplaats opgezet op de grond van het gemeentehuis. We werden weer verwelkomd door oud verzetstrijders inclusief Daniel Conneau, die de ontsnappers een brief overhandigde voor Elizabeth Harrison, om deze weer op tijd af te leveren. De volgende morgen gingen de ontsnappers op weg met hun koeriersters naar Poitiers, via het Freteval gedenkteken, waar een krans werd gelegd door de RAFES in de persoon van Brin Weare.

Op dit deel van de tocht had het team zijn eerste ongeluk. Nick Ranson viel van zijn fiets, omdat hij door los grind reed. Nick had behoorlijke schaaftwonden en sneden in zijn arm, maar ging door met fietsen tot het volgende ontmoetingspunt, waar hij werd gezwachteld door een van onze medische koeriersters Kay Simmonds. Na een kort oponthoud zat Nick weer op zijn fiets. Bij aankomst in Poitiers werden we getipt door onze helpers, die een groot bord op de achterkant van een auto hadden geplaatst, waarop stond "volg mij", wat we deden en zo werden we naar een kampeerplaats voor de nacht gebracht.

In Poitiers hadden we ons tweede ongeluk. Deze keer was het Dave Cummings die viel en daarbij bijna zijn oor afscheurde en heel erge last had van diepe snijwonden aan zijn hoofd. Hij werd eerst behandeld door Kay, maar het was te donker op het kampeerterrein en Dave werd naar het ziekenhuis gebracht, waar negentien hechtingen in zijn oor en vele andere in zijn voorhoofd werden gedaan. Het probleem begon de volgende morgen, toen Dave erop stond te gaan fietsen. We hadden echter afgesproken, dat wanneer hij weer met twee ogen kon zien, hij kon gaan fietsen. Dat was de volgende dag al!

Van Poitiers ging het team naar Perigeux, waar weer door de helpers een kampeerplaats was geregeld. Van Perigeux ging het team naar Poudenas naar het huis van de RAFES leden Jim en Denise Rosser. In Poudenas werden we heel hartelijk welkom geheten, zelfs hun hond Bobby sliep buiten met ons. We stelden vast dat Poudenas een veilige plaats zou zijn, mochten we problemen hebben met het oversteken van de Pyreneeën. Er waren een paar verdrietige gezichten, toen we de volgende morgen vroeg vertrokken.

Van Poudenas vervolgde het team zijn weg naar Bayonne en volgde de kust naar Urrugne. Tijdens dit deel van de tocht werden twee ontsnappers vooruit gestuurd om Florentino's graf in Cibourne te vinden. Wat snel werd ontdekt door Stan Megson. Het team ging naar het graf en de krans van de RAFES werd weer gelegd door Brin Weare.

De tocht over de Pyreneeën zou starten vanuit Cambo en op het moment dat de kust verlaten werd om landinwaarts te gaan, stak er een zwaar onweer op. Het werd erg donker en het lichtte overal. Het team werd kletsnat. Bij aankomst in Cambo hadden de kwartiermeesters een kamp opgezet en er viel een stromende regen. De storm bleef razen en de meeste tenten werden nat van binnen. Het gereedschap en de uitrusting dreven ook. We hadden ook een probleem met het paspoort van Nick Ranson, dat zo nat werd dat het uit elkaar viel. Ondanks het weer werd er onder een dekzeil een goede maaltijd bereid en de tocht over de Pyreneeën werd voor die nacht voorbereid.

Het team ging s' morgens vroeg in de regen en het donker weg. Twee groepen gingen naar het ontmoetingspunt in Nugaire aan de Spaanse kant van de grens. Door de slechte weersomstandigheden en akties van de ETA in dit gebied werd besloten om de oversteek niet s' nachts te maken. Een ging op de fiets en een te voet via verschillende routes. De beide groepen staken de rivier de Bidassoa over, die op dit moment snel stroomde maar doorwaadbaar was en vol lag met keien.

Vanaf Mugaire ging de groep op weg naar Soria. Waar een kampeerplaats was opgezet door onze leiding. Op de steile hellingen van de Pyreneeën hadden we weer een ongeluk. Een van onze koeriers had behoorlijk lelijke snijwonden aan haar been en moest direkt door Kay naar het ziekenhuis worden gebracht. Er werd een aantal hechtingen in de wond aangebracht, maar helaas voor Hilary gebruikte de Spanjaard geen verdoving. Hilary kwam echter die nacht bij ons terug. Ze had een dag vrij om met de leiding te werken en zat de volgende dag weer op de fiets. De temperatuur steeg in Spanje tot boven 38 graden Celsius. De heuvels werden bergen en de dagen werden langer. Onze volgende stop was Toledo, wat we op zijn zachts gezegd nogal opwindend vonden.

Het was soms erg moeilijk ons team te vinden en nog moeilijker een kampeerplaats te vinden. Het hele team was verantwoordelijk voor het avond eten. Van Toledo ging de groep naar Andjuar waar een kamp voor de nacht

werd opgezet. We vertrokken vroeg om te proberen het warmste gedeelte van de dag te vermijden.

Van Andjuar ging de tocht naar Ronda. De laatste lange afstand van de tocht. In Ronda legde we contact met Peter Buckley, een vriend van de RAFES, onze man in Gibraltar, die het voor elkaar gekregen had twee van de ontsnappers buiten Gibraltar op te vangen en hen terug naar Engeland te vliegen. Hem werd verteld dat hij hen vroeg in de middag de volgende dag kon verwachten en dat bleek juist te zijn. De tocht was erg bergachtig en warm. Gibraltar werd bereikt om 13.00 uur op 27 mei, Peter Buckley werd op de hoogte gebracht en de ontsnappers werden opgehaald in een auto bij een café aan de Spaanse grens.

Er werd besloten dat twee mannen terug zouden vliegen vanuit Gibraltar. Derek Smalley die per parachute was geland en de eerste boodschap had gekregen van Willemina Veerman in Nederland en Brin Weare, die de home-run maakte in de oorlog en die hem nu weer maakte, alleen vijftig jaar later!

De beide mannen vlogen terug en kwamen om 20.00 uur aan in Brompton Road op 30 mei 1992 vier uur binnen de afgesproken tijd. Alle brieven werden overhandigd aan Mevr. Elizabeth Harrison, die aanwezig was om de ontsnappers te begroeten met het RAFES komitee. De uitdaging was voltooid. De groep bestond uit mannen en vrouwen die een militaire achtergrond hadden of op het terrein woonde. Twee andere leden van de groep, Brin Weare(69) en Ellen van Gilst(21+), hadden deze achtergrond niet, maar ondanks dat sliepen zij op de harde grond, fietsten de route, waren doorweekt en in de meeste gevallen tot diep in de nacht op en s' morgens weer vroeg present. Ze moesten dezelfde ontberingen lijden als iedereen. Heel goed gedaan! Men moet ook begrijpen, dat hoewel het team het fysieke werk deed, er veel helpers waren in Holland en België, Frankrijk en Gibraltar die zeker stelden dat door hun hulp de uitdaging tot een succes werd. Jammer genoeg konden we door het snelle tempo en de lange dagen, waarmee de uitdaging werd gedaan en de race tegen de klok niet lang genoeg in een bepaald gebied blijven om al onze helpers te ontmoeten.

Het team zou ze graag allemaal willen bedanken. Ik zou ook graag Elizabeth Harrison en Bryan Morgan willen bedanken, die ik laatste twee jaar hardnekkig lastig viel en ook Les Baveystock DSO, DFM, RAFES in Nieuw Zeeland, die me informatie verschafte over de ontsnapping van de bemanning van de L7301 en wiens route we trachtten te volgen. Hij had ook een vreselijk onweer en storm in de nacht van de oversteek van de Pyreneeën.

Het doel was geld te verzamelen voor de gemeenschap, die tijdens de Tweede Wereldoorlog hun leven in de waagschaal stelden en deze vluchtroutes volgden. Velen hebben het niet breed en met dit geld kunnen zij iets extra's doen. De uitdaging werd gefinancierd door de deelnemers en de industrie. Al het geld dat beschikbaar gesteld werd door sponsors werd direkt in het fonds gestort

Dit was het verhaal van Roger Stanton, de teamleider.

...het team in België...

ENGELSE OORLOGSVLIEGER OP HERHALING

Telegraaf 5 mei 1992 door Ellen van Gilst.

Gloucester, dinsdag

De 67 - jarige ex - boordwerktuigkundige Brin Weare is een van de deelnemers aan de marathon die een groep jonge Engelsen van Lage Zwaluwe via België, Frankrijk en Spanje naar Gibraltar zal leiden. De marathon is een herdenking van het feit dat 50 jaar geleden de eerste neergeschoten Engelse vliegeniers gebruik maakten van de Comet Line, tijdens de Tweede Wereldoorlog de grootste Belgische vluchtroute. Vanuit België werden in drie jaar tijd rond de 800 vliegers naar Engeland geholpen.

De vluchtroute wordt nu onder de naam Home Run '92 afgelegd. Aangezien het Nederlandse verzet een belangrijk aandeel leverde in de pilotenhulp gaat de marathon op 16 mei dan ook in Lage Zwaluwe van start.

Brin Weare: "Tijdens mijn dertiende vlucht, ik was toen negentien, werd onze bommenwerper op de terugvlucht van Essen boven België neergeschoten. In een duikvlucht ging het naar beneden. Ik pakte mijn parachute om te springen. Dat ging niet omdat het lichaam van de navigator op het luik lag. Ik kon er dus niet uit. Door gebrek aan zuurstof viel ik flauw. Toen ons vliegtuig in de lucht uit elkaar spatte, kwam ik door de kou weer bij kennis. Met veel moeite lukte het me mijn parachute open te krijgen. Nadat ik was geland begon ik te rennen. Het enige waar ik aan dacht was zo ver mogelijk weg te komen. Weg van de moffen, want die waren overal. Doodsbang was ik. Later bleek dat ik de enige overlevende was.

Brin Weare zakte in een bosje in elkaar. Toen hij de volgende morgen bijkwam, bleek dat hij gewond was. Een granaatscherf stak uit zijn been. Met zijn mes peuterde hij die eruit.

Verschrikking

"Nadat ik mijn been zo goed en ze kwaad als het ging had verbonden, ging ik op weg. Het was een verschrikking. Ik wist dat ik in westelijke richting moest. Toen ik in het stikdonker een rivier moest overzwemmen kreeg ik het helemaal benauwd. Er stond een sterke stroom en het water was ijskoud. Later hoorde ik dat die rivier de Maas was. Drie weken zwierf ik rond. ik sliep overdag onder bomen en in bosjes. s'Nachts liep ik weer verder."

Op een dag belandde Brin Weare op een asfaltweg. Althans dat dacht hij. Het bleek een Duitse landingsbaan te zijn. Gelukkig werd hij niet ontdekt. Toen hij daarna in een bos terecht kwam, stond hij oog en oog met twee mannen." We waren alle drie stom verbaasd Ik had geluk. Het waren

mensen uit het verzet, die me meenamen naar een boerderij. Daar kreeg ik te eten. Het probleem was hoe mij naar een veiliger plaats te krijgen. Ze zorgden voor een pak en een paar klompen. Toen gingen we naar de dichtstbijzijnde stad. In Tienen werd ik in een café onder gebracht."

Tegen de tijd dat het verzet - na de nodige ondervragingen - tot de slotsom kwam dat Brin Weare was voor wie hij zich uitgaf, moest hij verhuizen. De Duitsers waren zo dichtbij dat het niet langer veilig was in het café. Weare werd overgebracht naar een slager en zijn vrouw. Maar de slagerij was pal tegenover het Duitse hoofdkwartier. Weer moest hij verhuizen.

Doodskist

Weare: "Het werd te gevaarlijk. Ik moest daar weg. Maar hoe? Mijn helpers kwamen wel met een heel lugubere oplossing. Op een gegeven moment kwamen ze met een doodskist aanzetten. Daar moest ik in. Aanvankelijk weigerde ik, maar ik had geen keus. Ik werd via een achterdeur in die doodskist weggedragen. De kist werd op een lijkwagen geplaatst en naar een kapel gereden. Daar werd degene die echt in de kist had moeten liggen, er weer ingelegd en begraven.

In de kapel stond een pastoor me met een habijt op te wachten; daarin ben ik met hem naar mijn volgende onderduikadres gegaan. Op de fiets. Ik ben daarbij nog de dans ontsprongen. Toen we namelijk een hoek om moesten in het zicht van een stel Duitsers, ging ik aan de verkeerde kant van de weg rijden. Ik was door de zenuwen totaal vergeten, dat in Europa rechts wordt gereden. De pastoor heeft me daar met een smoes uitgered."

Weare werd ondergebracht bij een onderwijzeres en haar zoon in het dorp Glabbeek. Zij haar werd geblondeerd en hij kreeg valse papieren. Waren er Duitsers in de buurt, dan kroop hij onder de grond.

s'Nachts werkte hij samen met het verzet. Na enige tijd kreeg Brin Weare het bericht dat er een vliegtuig zou komen om hem op te pikken. Op de een of andere manier kregen de Duitsers daar lucht van en begonnen de dorpen te doorzoeken.

"Ik was in de tuin toen de Duitsers kwamen. Ik sprak inmiddels echter genoeg Vlaams om ze om de tuin te kunnen leiden.

Zelfs zo dat ik ze ging helpen zoeken. Een Canadees die in het volgende dorp zat ondergedoken, was niet zo gelukkig. Toen hij probeerde te ontsnappen werd hij neergeschoten. In Glabbeek ben ik in totaal vijf maanden gebleven. Op 14 september 1944 arriveerde het Britse leger. ik werd naar Brussel gestuurd om ondervraagd te worden en daarna werd ik naar huis gestuurd", aldus Brin Weare.

Uitdaging

Op zaterdag 16 mei om 8.45 uur zullen twee parachutisten van de groep bij het Line crossers Monument in Lage Zwaluwe landen. Ze zullen daar twee kransen leggen en begeleid door een Nederlandse koerierster, aan de ruim 2500 kilometer lange tocht beginnen. Op hun route zullen ze diverse rivieren moeten overzwemmen en 's nachts lopend de Pyreneeën overtrekken. de uitdaging van de marathon is dat twee teamleden zich op 30 mei om 23.59 uur moeten afmelden in Londen. Een van hen is Brin Weare.

Weare: "Het is ook nu nog onvoorstelbaar hoe mensen hun leven riskeerden om ons te helpen. Maar de dankbaarheid die je nog steeds ontmoet, de warmte waarmee je wordt omringd maakt dat ik graag in Nederland en België kom. Deze marathon wordt een geweldige belevenis. Het liefst zou ik in Lage Zwaluwe aan een parachute naar beneden springen, Maar daar vinden ze me nu een beetje te oud voor.
